

ZENEI NEVELÉS ÉS A ZENEI KREATIVITÁS FEJLESZTÉSE ÓVODÁSKORBAN

Bárdonicsek Stella

Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar

Ének-zene – karvezetés szak 3. évf.

Témavezető: dr. Lakner Tamás egyetemi docens

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETŐ	5
2. A ZENEI NEVELÉS	6
2.1. A zene hatalmának bemutatása.....	6
2.2. A gyermekek méhen belüli zenei érzékenysége.....	8
2.3. A jobb és a bal agyfélteke	9
2.4. A zenei nevelés alapjáról.....	10
2.5. A zenei nevelés fontosságáról a Kodály-koncepció alapján.....	10
2.6. A zenei nevelés fejlesztő hatásának kutatásokkal alátámasztott igazolása	13
2.6.1. Hans Günther Bastian kutatásai.....	13
2.6.2. Kokas Klára kutatási eredménye	14
2.6.3. Barkóczi Ilona és Pléh Csaba: a Kodály-koncepció fejlesztő hatása	14
2.7. A zenei képességek	15
2.7.1. A zenei képességek megnevezése	15
2.7.2. A zenei képességek fejlesztése az óvodában	16
2.7.2.1. Képességfejlesztés daltanítással.....	16
2.7.2.2. Az éneklési készség fejlesztése.....	16
2.7.2.2.1. A tiszta éneklés fejlődésének segítése	16
2.7.2.2.2. A helyes légzés tanítása	18
2.7.2.2.3. A gyermekhang ápolása és fejlesztése.....	19
2.7.2.3. A zenei hallás fejlesztése.....	19
2.7.2.4. A ritmusérzék fejlesztése	21
2.7.2.4.1. Az egyenletes lüktetés érzékének fejlesztése.....	21
2.7.2.4.2. Az egyenletes lüktetés és a ritmus összekapcsolása.....	23
2.7.2.4.3. Tempóérzékelés.....	23
2.7.2.5. A zenei alkotókészség fejlesztése	24
2.8. A zenei nevelés és képességfejlesztés, mint a zenei kreativitás alapja.....	25

3. A KREATIVITÁS.....	26
3.1. A kreativitás fogalmának általános bemutatása.....	26
3.2. A kreatív személyiség jellemző tulajdonságai Guilford szerint.....	27
3.3. A kreativitás és az intelligencia kapcsolata.....	28
3.3.1. Mit jelent az intelligencia?.....	28
3.3.2. A kreativitás és az intelligencia közti kapcsolat.....	29
3.4. A kreativitás motivációja.....	29
3.5. A kreatív folyamat előfeltételei.....	30
3.6. A kreatív folyamat és fázisai.....	31
3.7. A kreativitásra való nevelés.....	32
3.8. A kreativitás fejlesztésének feltételei.....	33
4. ZENEI KREATIVITÁST FEJLESZTŐ GYAKORLATOK, FELADATOK	35
4.1. A fejlesztési folyamat célja.....	35
4.2. Játék a csennnel	35
4.2.1. Ismerjük meg a csennnel	35
4.2.1.1. Csennnel és a lélegzetvétel	36
4.2.1.2. Az erdő és a szellő	36
4.3. Játék a hanggal avagy a zenei hallás fejlesztése.....	36
4.3.1. A csennnel és az ajtó.....	36
4.3.1.1. Hangutánzó játék.....	37
4.3.2. Különböző hangmagasságok	37
4.3.2.1. Hanglánc.....	37
4.3.2.2. Megszólaltatással egybekötött hangmagasság változás	37
4.3.2.3. Mondóka és hangmagasság változás.....	37
4.3.2.4. A hang hossza (időtartama)	38
4.3.2.5. A hanghossz és a hangmagasság.....	38
4.3.2.6. Zenei idézetek a hangmagasságok elkülönítésére	38
4.3.3. Hangerőváltozás	39
4.3.3.1. Erősítés- halkítás folyamata.....	39
4.3.3.2. Hangerőváltozás dobogással	39
4.3.3.3. Zenei példák	39

4.4. A ritmusérzék fejlesztése	40
4.4.1. Egyenletes lüktetés.....	40
4.4.1.1. Egyenletes lüktetés gyakorlása láblógatással vagy labdagurítással.	40
4.4.1.2. Egyenletes lüktetés és ritmus összekapcsolása.....	40
4.5. Zenei alkotóképesség fejlesztése	41
4.5.1. Köszönés.....	41
4.5.2. Játék saját nevünkkel	41
4.5.3. Játék a szüleink nevével.....	41
4.5.4. Babázunk.....	41
4.5.5. Ritmusimprovizálás	42
4.5.5.1. További játék a ritmusimprovizálás fejlesztésére.....	42
5. KUTATÁSI EREDMÉNYEIM ISMERTETÉSE.....	43
5.1. Kutatási eredmények az első hipotézissel kapcsolatban.....	44
5.1.1. 27-33 éves (óvodáskorú gyermekkel rendelkező) édesanyák.....	44
5.1.2. 19-24 éves (egyetemista) és 16-18 éves (középiskolás) korosztályok	44
5.2. Kutatási eredmények a második hipotézissel kapcsolatban.....	45
5.2.1. Zenei nevelés a Helyi Nevelési Programban.....	45
5.2.1.1. Budapesti önkormányzati óvodák.....	45
5.2.1.2. Pécsi önkormányzati óvodák.....	46
5.3. A kutatási eredmények összegzése	47
6. ÖSSZEGZÉS	49
IRODALOMJEGYZÉK.....	52
MELLÉKLET.....	55

1. BEVEZETŐ

Az óvodák nevelési programjaival kapcsolatosan sokszor hallunk arról, hogy a testnevelést, a matematikai nevelést és a különböző nyelvek oktatását kiemelt feladatként kezelik, mivel a szülők jelentős része erre tart igényt. A zenei nevelés általában háttérbe szorul, olyannyira, hogy esetenként az adott óvoda meg sem említi azt nevelési programjában. Ezáltal megfosztják a felnövekvő generációkat a zene embert és jellemet formáló erejétől.

Harmadéves ének-zene - karvezetés szakos hallgatóként minden nap tapasztalom a zenei nevelés fontosságát és a zenei kreativitás nélkülözhetetlenségét, amelyek gyökerei visszanyúlnak egészen óvodáskorig. Ezért dolgozatomban arra keresem a választ, hogy miért fontos már óvodáskorban a zenei nevelés és a zenei kreativitás fejlesztése.

Munkámban először a zenei kreativitás alapját képező zenei nevelés fontosságával, annak kísérletekkel alátámasztott fejlesztő hatásával, továbbá a zenei képességek fejlesztésének módjaival foglalkozom. A kreativitás általános elméleti megalapozása után a zenei kreativitást fejlesztő gyakorlatok kerülnek bemutatásra.

A kutatással foglalkozó rész kiindulópontját két hipotézisem képezte. Az egyik szerint a ma 27-33 éves - óvodáskorú gyermekkel rendelkező - édesanyák kevesebbet énekelnek gyermeküknek, mint a most 19-24 éves (egyetemista), illetve 16-18 éves (középiskolás) fiataloknak énekeltek kisgyermekkorukban. Ezzel kapcsolatosan két kérdéskörben vizsgáltam. A személyes megszólítás módszerét, illetve a kérdőíves módszert alkalmaztam.

Másik hipotézisem szerint a mai óvodai nevelés kevésbé hangsúlyozza a zenei nevelés és a zenei kreativitás fontosságát. Ez esetben két város (Budapest és Pécs) véletlenszerűen kiválasztott önkormányzati óvodáinak Helyi Nevelési Programját vizsgáltam a dokumentumelemzés módszerével.

A záró összegzésben megkísérlek válaszolni a dolgozat alapkérdésére, kitérve a kapott kutatási eredményekre is. Röviden szólok még a kutatásaim során felmerült nehézségekről, továbbá olyan szempontokról is, amelyek akár egy újabb kutatás vagy dolgozat témáját képezhetnék.

2. A ZENEI NEVELÉS

„Teljes lelki élet zene nélkül nincs. Vannak a léleknek régiói, melyekbe csak a zene világít be.”¹ (Kodály Zoltán)²

2.1. A zene hatalmának bemutatása

Az antik görög mitológiában számos olyan példát találhatunk, melyek a zene hatalmát illusztrálják. Például *Orpheusz és Eurüdiké* történetének³ elején Orpheusz a pásztorokkal ünnepli Eurüdikével kötött házasságát. Eközben egy kígyó megmarja hitvestársát, Eurüdikét, aki ebbe belehal. Ezért Orpheusz elhatározza, hogy lemegy az alvilágba és visszaszerzi halott feleségét. Amint belép az alvilág kapuján, meglátja a Sztüx folyót, melyen a holtakat Khárón, a hajós viszi át. Mivel azonban Orpheusz él, ezért nem kelhet át a folyón, így cselt eszel ki. Elkezd énekelni, amellyel eltereli Khárón figyelmét, így átevezhet a holtak birodalmába. Hádész, az alvilág ura enged Orpheusz kérésének és hozzájárul ahhoz, hogy Eurüdiké visszatérjen Orpheuszhoz azzal a feltétellel, hogy Orpheusz nem néz hátra az úton. Ő azonban megfordul, és ezzel újra elveszíti feleségét.

A következő példa nem csak a zene hatalmát illusztrálja, hanem a zenei nevelés fontosságát is. Platón *Az állam* című művében hangsúlyozza, hogy a zene az ember nevelésének eszköze:

„Nem a zenében rejlik-e a leghatásosabb nevelés? Hiszen semmi sem hatol be olyan mélyen a lélekbe, mint a ritmus és a dallam, megragadja, felékesíti és megneemesíti a lelket... Valóban: a zene mélyén ott rejlik a nevelés.”⁴

A görögök a zenei nevelés egyik eszközének a modális hangsorok alkalmazását tartották, amelyekhez egymástól különböző hangulatokat társítottak. Például a *dór* (ré sor) hangsor komoly, ezért kiválóan alkalmas a jellem megszilárdításához, melyet húros

¹ Citatum – Kodály Zoltán

http://www.citatum.hu/szerzo/Kodaly_Zoltan, 2012.10.23.

² Kodály Zoltán (1882-1967) háromszoros Kossuth-díjas zeneszerző, zenetudós, népzene kutató

³ vö. Orpheusz és Eurüdiké (1976), in Görög regék, Móra Ferenc Könyvkiadó, 267-269.o.

⁴ A zene mélyén ott rejlik a nevelés

<http://www.parlando.hu/Platon1.html>, 2012.11.05.

hangszerekkel szólaltattak meg. Ezzel szemben a *líd* hangsort (*fá sor*) nem tartották arra alkalmasnak, hogy a harcos férfiak számára alkalmazzák,⁵ mivel az fájdalmat fejez ki.

A Bibliában Sámuel I. könyvének 16. fejezetében arról olvashatunk, hogy Saul királyt egy gonosz lélek zaklatja. Ezért Saul elküldi követeit, hogy keressenek egy olyan embert, aki tud lanton játszani. Találnak is egy ilyen férfit, akit Dávidnak hívnak. Az ő lantjátékára megnyugszik a király és a gonosz lélek is eltávozik tőle.

„Így aztán valahányszor elfogta Saul az Úrnak az a gonosz lelke, Dávid elővette a lantot, s pengette kezével és Saul felüdült és megkönnyebbedett, mert a gonosz lélek eltávozott tőle.” (1Sámuel 16,23)⁶

Ezekből a példákból jól látható, hogy a zenének olyan ereje van, mely az ember testére, lelkére egyaránt hat. Kodály Zoltán is úgy gondolja, hogy a zene/ének felszabadít a gátlásokból:

*„(...) az ének felszabadít, bátorít, gátlásokból, féltékenységből kigyógyít. Koncentrál, testi-lelki diszpozíciókat javít, munkára kedves csinál, alkalmasabbá tesz, figyelemre-fegyelmre szoktat. (...) egész embert mozgat, nemcsak egy-egy részét. (...) Fejleszti a közösségi érzést (...) megadja a zenei műveltség alapját, amivel aztán (a gyermek) szebbé, gazdagabbá teszi életét.”*⁷

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a zene hatással van egész lényünkre. Az antik görögök kihasználták a zenei nevelés lehetőségét, ezzel hozzájárultak az erős, szilárd, kemény jellemű férfiak képzéséhez. A mai világban is nagyon fontos lenne, hogy ne felejtkezzünk el a zene jótékony hatásairól már egészen kicsiny korú gyermekeknél sem, amikor még annyira nyitottak az új dolgokra. Akaratuk, jellemük, önuralmuk fejlődését mi mással segíthetnénk oly eredményesen, mint a zenével, mely által komplex módon kapcsolódhatnak össze más művészeti ágak is a gyermek elsődleges tevékenységével, a játékkal.

⁵ vö. Király József (2005): A zene hatalmának lélektana, in Zeneterápia szöveggyűjtemény. Válogatott írások a művészetterápia köréből, a tudomány és a média világából (szerk.: Lindenbergerné Kardos Erzsébet), Kulcs a Muzsikához Kiadó, Pécs, 13.o.

⁶ Szentírás (1997), Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 281.o.

⁷ Urbánné Varga Katalin (2005): Zene és terápia, in Zeneterápia szöveggyűjtemény. Válogatott írások a művészetterápia köréből, a tudomány és a média világából (szerk.: Lindenbergerné Kardos Erzsébet), Kulcs a Muzsikához Kiadó, Pécs, 103-104.o.

2.2. A gyermekek méhen belüli zenei érzékenysége

„(...) A zene gazdagítja a kedélyt, nemesíti az érzést, fogékonyabbá tesz más szépségek iránt.”⁸ (Bárdos Lajos)⁹

Már az anyaméhben a legkülönbözőbb hangingererek érik a magzatot. Ezek lehetnek a külvilágból érkező tompított hangok vagy akár az anya szívverésének ritmusa, de lehetnek az egyes bélmozgások által keltett zajok is.

1961-ben egy amerikai zenepszichológus által végzett kísérlet igazolta, hogy a síró újszülöttre nyugtató hatással van, ha magnetofonról anyai szívhangot játszunk le. E hang folyamatos lejátszásának pozitív hatásáról tanúskodik, hogy az első héten az újszülött légzése egyenletesebbé vált, sőt ez idő alatt meg sem betegedett.¹⁰

Az a tény, hogy az újszülött a világra érkezése után felismeri édesanyja hangját, valamint képes elkülöníteni azt édesapja hangjától, azt mutatja, hogy magzati korban igenis érzékeli az egyes hangingereket.

Egy japán kutató erre alapozva azt kutatta, hogy milyen hatása lesz annak a születés után, ha magzati korban rendszeresen hallgattatunk a babával (hashoz illesztett hangszórón keresztül) adott zenét, mely e kísérletben Prokofjev¹¹: Péter és a farkas¹² című művéből a fagott szóló volt. Az eredmény megdöbbentő volt. A baba sírása abbamaradt, mozgása pedig nyugodtabbá vált, egy éves korában pedig még észlelhetőek voltak az ún. „ráismerési reakciók”.¹³

Thaiföldi kutatások igazolták, hogy sokkal gyorsabban fejlődtek azok a babák, akiknek magzati korban énekelt édesanyjuk. Már napi 20 perces zenei foglalkozással hallásuk érzékenyebbé vált, beszédfejlődésük felgyorsult, zenei érzékenységük jobban fejlődött. A kísérletben résztvevő babák gyorsabban tudták kimondani a „mama” szót, mint azok, akiknek nem énekelt az édesanyjuk. Emellett ezek a babák érzelmileg is

⁸ Konta Ildikó Mária (2005): A zeneterápia szerepe a prevencióban és a rehabilitációban, in: Zeneterápia szöveggyűjtemény. Válogatott írások a művészetterápia köréből, a tudomány és a média világából (szerk.: Lindenbergné Kardos Erzsébet), Kulcs a Muzsikához Kiadó, Pécs, 129.o.

⁹ Bárdos Lajos (1899-1986) zeneszerző, karnagy, zenetudós

¹⁰ vö. Bagdy Emőke (2002): Hangzás, mozgás, ritmus: a muzikalitás lelki szerveződésének méhen belüli gyökerei, in: Hang és lélek. Új utak a zene és társadalom kapcsolatában. Zenei nevelési konferencia (szerk.: A konferenciát előkészítő bizottság), Magyar Zenei Tanács, [h.n.], 47. o.

¹¹ Szergej Prokofjev (1891-1953)

¹² Szergej Prokofjev a Péter és a farkas című művét 1936-ban komponálta, melynek műfaja zenés mese.

¹³ Az intelligens magzat I.
<http://www.valtozovilag.hu/t365/tux1115.htm>, 2012.08.23.

kiegyensúlyozottabbá váltak. Ha pedig olyan zenét hallgattak, amit magzati korukban édesanyjuk gyakran hallgatott, máris megnyugodtak.¹⁴

Kutatások kimutatták, hogy a babákra leginkább Vivaldi és Mozart zenéje hat a legnyugtatóbban. Ilyenkor szívverésük egyenletessé válik, míg Beethoven¹⁵ vagy Brahms¹⁶ zenéjére izgatottak lesznek.¹⁷

A zene legfontosabb alkotó elemei: a *hang*, a *ritmus* és a *mozgás*. Ezek mind részei a magzati kornak, ezért is erednek a muzikalitás gyökerei az anya és a méhen belüli magzat kapcsolatából. Kiemelkedő karmesterek, zenészek (például Yehudi Menuhin¹⁸, amerikai hegedűművész és karmester) vélekednek úgy, hogy muzikalitásuk az anyaméhből eredeztethető.¹⁹

2.3. A jobb és a bal agyfélteke

Hámori József agykutató kiemelten kezeli a zenei nevelés fontosságát kisgyermekkorban, mivel az jótékony hatással van a személyiség fejlődésére.²⁰ Írásában rávilágít arra a tényre, hogy a zenei képességek bizonyos részeiért - például a ritmusérzékekért - az agy *bal* féltekéje felelős, míg a *jobb* félteke a hangszín, a hangmagasság, és harmóniák érzékeléséért. (A hangmagasságot - az abszolút hallást is beleértve - a (jobb) homloki lebeny kérgi régiója érzékeli.) Az ismert dallamok felidézése is a jobb félteke homloki és halántéki régiójában történik. Ehhez a féltekéhez tartozik a kreativitás, vagyis az új dolgokra való nyitottság és az absztrakt gondolkodás is. (A melléklet 1. számú táblázatában²¹ a jobb és bal agyfélteke képességeit láthatjuk.)

Hámori József szerint beszédképességgel minden ember rendelkezik születésekor. Ugyanez vonatkozik a muzikalításra is. Néhány hónapos csecsemő már képes zenei szerkezetek felismerésére.

¹⁴ vö. Bagdy Emőke (2002): Hangzás, mozgás..., i.m. 48.o.

¹⁵ Ludwig van Beethoven (1770-1827)

¹⁶ Johannes Brahms (1833-1897)

¹⁷ Az intelligens magzat I., i.m.

¹⁸ Yehudi Menuhin (1916-1999)

¹⁹ vö. Bagdy Emőke (2002): Hangzás, mozgás..., i.m. 49.o.

²⁰ vö. Hámori József (2002): Az emberi agy és a zene, in: Hang és lélek. Új utak a zene és társadalom kapcsolatában. Zenei nevelési konferencia (szerk.: A konferenciát előkészítő bizottság), Magyar Zenei Tanács, [h.n.], 40.o.

²¹ Az 1. számú táblázatot lásd a mellékletben.

2.4. A zenei nevelés alapjáról

Freud²² óta tudjuk, hogy az emberi fejlődésben mennyire meghatározó szerepet tölt be az ún. öröme²³. Ez azt jelenti, hogy az ember alapvetően igyekszik elkerülni a rossz élményt és helyette keresi az örömet (boldogságot). A jó érzést okozó hatások már kora gyermekkorban olyan változásokat okoznak az agyban, melyek védetté tesznek a stressz ellen.

A gyermek számára öröme²³ élményt okoz, ha maga alkot szabadon dallamokat, ritmusokat. Sajnos az iskolákban általában kevés a zeneóra, ezért a gyermekek ritkán juthatnak effajta élményhez. Így a kis diák számára a zenetanulás már nem annyira öröm, mint inkább teher. Ezért van olyan fontos szerepe annak, hogy a gyermeket otthon már egészen kicsiny korától minél több zenei impulzus érje. Lényeges az is, hogy az óvodában minél nagyobb lehetőséget kaphasson zenei alkotókészségének, kreativitásának kifejezésére. Ha már ebben a korban sikerül a gyermekben kialakítani a megfelelő nyitottságot és érdeklődést a zene iránt, akkor ez lehetőséget teremt arra, hogy majd az iskolában se zárkozzon el a zenetanulás elől.

2.5. A zenei nevelés fontosságáról a Kodály-koncepció alapján

„Mélyebb zenei műveltség mindig csak ott fejlődött, ahol ének volt az alapja.”²⁴
(Kodály Zoltán)

Kodály Zoltán fontosnak tartotta, hogy a gyermeknevelés középpontjában a művészeti nevelés álljon, azon belül is a zene. Ezt azért gondolta így, mert a gyermek érzelmi lény, és a zene egyenesen az érzelmeken keresztül hat rá. (A dalok éneklése vagy meghallgatása fejleszti a gyermek érzékenységét. Ha a szöveget nem is érti, a dallam hangulatát azonban át tudja érezni.)

Szerinte a hangszertanulást a legjobban az éneklés segíti elő, ami a legeredetibb zenei megnyilvánulásunk, melyben az egész test részt vesz. Ezt nevezzük *az éneklés elsődlegességének*, amely a Kodály-koncepció első alappillére.

²² Sigmund Freud (1856-1923), osztrák neurológus és pszichiáter

²³ vö. Urbánné Varga Katalin (2005): Zene és terápia..., i.m. 113.o.

²⁴ Citatum – Kodály Zoltán, i.m.

A második alappillér a **népzene**. Szükséges egy zenei anyag, amelyet a gyermek énekel. Ez csak a népdal lehet, mivel ez a nemzeti kultúra lenyomata. Énekléskor az emberi közösség tagjává leszünk, mely által bekapcsolódunk egy adott nemzet (népcsoport) hagyományaiba, formavilágába, és kapcsolatba kerülünk annak múltjával és gyökereivel.

Kodály Zoltán szerint „*Százhangú orgona a magyar népzene, mindenre van hangja*”²⁵ a születéstől egészen a halálig.

„*Az ének fölvidít, vagy megkeserít, megszorít. Kiadja a bánatot, vagy az örömit. A Jó Isten ebbe beleadta a jót is, a rosszat is, a szomorúságot is, a bánatot is. Mert ha valakinek van bánatja, akkor elkezd énekölnyi, és kisírja magát, s akkor avval megkönnyebbül. És ha valakinek öröme van, akkor rázendít egy jó vidám énekre, és akkor avval kiadja az ő örömit, hogyha ő kiénekölheti magát valami víg, jó énekre. A Jó Isten ezt adta, hogy hát az emberek örüjjenek is, ríjjanak is.*”²⁶

Ezek a népdalok tehát szükségből születtek. Elég, ha csak a két végre gondolunk: a születésre vagy a halálra. Ily módon a dal és az énekes nem választható el egymástól, mivel az ének/dal vagy magáról az énekesről és érzelmeiről vagy életéről szól.

A népdalok éneklése által a gyermek játékos formában ismerheti meg saját nemzetének hagyományait és szokásait. Vegyük például a *Koma-tálat hoztam*²⁷ kezdetű dalt, melynek játéka magába foglalja azt a karácsony előtti magyar népszokást, mikor a komák egymásnak egy tálban kóstolót küldtek. S ha elfogyasztották, finomságokkal telerakva visszaküldték azt.

Ez a szokás a játékban a következőképp ölt testet: a gyermekek körben állnak, a kör közepén egy gyermek kezében a „komatállal” körbe jár. A dal végén odaáll egy másik gyermek elé és azt mondja: „Tisztelt XY!” Az átveszi és megköszöni.

A népzeneről összegezve tehát elmondható, hogy erősíti az identitástudatot. A hozzá kapcsolódó játék - ami a gyermek elsődleges tevékenysége - fejleszti emlékező képességét, kitartását, figyelmét, önfegyelmét, képzeletét és kreativitását.

A harmadik alappillér a **zenei írás - olvasás**, melyről Kodály Zoltán azt mondja, hogy nem cél, hanem eszköz. A relatív szolmizáció „*olyan szolmizáció, amely a*

²⁵Kodály Zoltán (1974): Visszatekintés I., Szerk.: Bónis Ferenc, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 20.o.

²⁶Fekete Anna (2002): Mindenik embernek a lelkében dal van, in: Hang és lélek. Új utak a zene és társadalom kapcsolatában. Zenei nevelési konferencia (szerk.: A konferenciát előkészítő bizottság), Magyar Zenei Tanács, [h.n.], 117.o.

²⁷Forrai Katalin (2009): Ének az óvodában (99-es számú ének), Editio Musica, Budapest, 149.o.

törzshangsor szolmizációs neveivel nem a hangok abszolút magasságát, hanem az adott tonalitáson belüli relatív magasságát, funkcióját jelzi. Így dúr vagy dúr jellegű hangsorokban a dó mindig az első hangot (I. fokot) jelöli”,²⁸ melynek használatával Angliában találkozott először, melyet John Curwen ²⁹terjesztett el. Ezek magukban hordozzák a fő funkciókat. Például a dó a Tonikát, a szó a Dominánst és így tovább.

A magyar népdalanyag nem a dúr-skálából vezeti le a tonalitást, hanem egyes hangközök köré építi ki hangrendszerét. Szeretném példának felhozni Forrai Katalin *Ének az óvodában* című kötetét, melyben lazább szerkesztésű és mondókaszerű építkezésű dallamokat találunk. Bár ezek többnyire alkalmatlanok a harmonizálásra (zömmel pentaton dallamokról van szó), mégis elképzelhetők a fő funkciók hordozóiként. Például a *Tekeredik a kígyó*³⁰, melynek funkciói a következők lehetnek: I. fok (Tonika) – V. fok (Domináns) – I. fok (Tonika).

Természetesen az óvodai zenei nevelés esetében erről a pillérről szó sincs, mégis fontosnak tartottam megemlíteni, mivel az iskolában már olyan dallamokkal találkoznak a gyermekek, melyek már valóban hordozzák magukban a funkciókat. Ezek elsajátításához, megértéséhez elengedhetetlen a megfelelő alap, a tonális érzet lefektetése, már óvodás korban.

A negyedik alappillér a **képesség- és készségfejlesztéssel együtt járó transzferhatások**. Ez azt jelenti, hogy az egyes területen lévő képességeket áthelyezzük más területre. Erre olvashatunk példát az énekes gyermekdaljátékok tanításával kapcsolatban:

- Amikor közös énekes tevékenységet kezdeményezünk az óvodai nevelésben, akkor érvényesül annak *szocializációs hatása*. Ilyenkor a gyermek megtapasztalja a közös alkotás élményét. A közös nevelés által pedig fejlődik alkalmazkodó képessége, akarata és önfegyelme.
- A gyermek *memóriáját* is fejleszti, mivel a daljátékban egyszerre kell megjegyezni a dallamot, a hozzá kapcsolódó szöveget, a ritmust, a mozgást, valamint a játék szabályát.

²⁸ Böhm László (1961): Zenei műszótár, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 209.o.

²⁹ John Curwen (1816-1880)

³⁰ Forrai Katalin (2009): Ének az óvodában (109-es számú ének), i.m. 154.o.

- A dalok eléneklése segíti az *empátia* kialakulását is. Hozzájárul ahhoz, hogy a gyermek azonosulni tudjon különböző érzelmi állapotokkal, illetve át tudja élni az adott érzelmi szituációt.
- A *képzeletet* azáltal fejleszti, hogy a gyermek azonosul a felmerülő szerepekkel.
- Segíti *kreatív gondolkodását* is, melynek feltétele a képzelet fejlettsége.
- Az *önkifejezés* iskolás kortól fontos szerepet kap, ezért ezt már óvodás korban megfelelően elő kell készíteni. Erre kiválóan alkalmas lehet, ha engedjük, hogy a gyermek kiálljon a többiek elé, és például elénekeljen egy dalt. Az önkifejezés által képessé válik érzelmei kifejezésére és megtanulja leküzdeni félelmét, izgalmát is.

A transzferhatások kialakulásához elengedhetetlenül szükséges a pedagógus megfelelő szakértelme is, valamint a fejlesztést szolgáló feladatok élményszerűvé tétele. (Kodály Zoltán ezért alkotta meg óvodás korú gyermekek számára a „*Kis emberek dalai*”³¹ című füzetet, amelyben Weöres Sándor verseire írt dallamokat.)

2.6. A zenei nevelés fejlesztő hatásának kutatásokkal alátámasztott igazolása

Ebben az alfejezetben a zene fejlesztő hatásáról eddig elmondottakat Hans Günther Bastian³², Kokas Klára³³, Barkóczi Ilona³⁴ és Pléh Csaba³⁵ kísérleti eredményeivel támasztom alá.

2.6.1. *Hans Günther Bastian kutatásai*

Bastian 14 berlini általános iskolában 170 gyermeket vizsgált, akiknél azt figyelte, miképpen hat az emelt óraszámú aktív zenélés a fejlődésükre.³⁶ Az 1. osztályban kötelező volt valamilyen hangszeres csoportban való részvétel, míg 2. osztályban megkezdődött az egyéni hangszerstanulás.

³¹ Kodály Zoltán (1970): *Kis emberek dalai*, Editio Musica, Budapest

³² Hans Günther Bastian (1944-2011) zenetanár.

³³ Kokas Klára (1929-2010) zenepedagógus, zenepszichológus

³⁴ Barkóczi Ilona (1926-...) pszichológus

³⁵ Pléh Csaba (1945-...) , pszichológus, nyelvész

³⁶ vö. Knappek, Rainer (2002): Az intenzív zenei nevelés hatása a gyermek általános és individuális fejlődésére, in: *Hang és lélek. Új utak a zene és társadalom kapcsolatában. Zenei nevelési konferencia* (szerk.: A konferenciát előkészítő bizottság), Magyar Zenei Tanács, [h.n.], 2002, 99.o.

Kísérletében a kreatív gondolkodás, koncentráció, zenei tehetség mellett a gyermekek szociális kompetenciáját vizsgálta, valamint a zenének a német nyelvre és matematikára gyakorolt fejlesztő hatását, amelyet aztán minden év végén felmért egy speciális *Iskolai Teljesítmény Teszt* segítségével. Azt az eredményt kapta, hogy mindkét tárgyból valamivel jobban teljesítettek azok, akik a zenét emelt óraszámban tanulták.

A gyermekek szociális viselkedésének vizsgálatában arra a megdöbbentő felfedezésre jutott, hogy „a zenecentrikus iskolákban összességében kevesebb a teljesen kiközösített gyermek.”³⁷ Az ilyen iskolákban tanulók (a szülők elmondása szerint) könnyebben tudnak kapcsolatot teremteni és problémamegoldó képességük is jobb azoknál, mint akik a zenét kiemelten nem támogató iskolába járnak.

2.6.2. Kokas Klára kutatási eredménye

Kokas Klára a zenének más tantárgyakkal kapcsolatos transzfer hatását kutatta. Felismerte, hogy az ének-zenét emelt óraszámban tanuló gyermekek jobban számoltak, helyesebben írtak és folyamatosabban olvastak, mint azok, akik nem vagy csak kevéssé foglalkoztak zenével.³⁸ (További kutatást igényelne, hogy óvodás korban is ilyen intenzitással fejti-e ki hatását a zene.)

2.6.3. Barkóczi Ilona és Pléh Csaba: a Kodály-koncepció fejlesztő hatása

Barkóczi Ilona és Pléh Csaba kutatásai kimutatták, hogy a Kodály-koncepció nem csak az iskolai teljesítményre hat fejlesztően, hanem segíti az esetleges szociális hátrány leküzdését is.

Összességében elmondható, hogy a Kodály-koncepción nevelkedő gyermekek könnyebben tanulnak, gyorsabban eszükbe jutnak a tanultak, mint azoknak, akik nem részesültek ilyen típusú nevelésben, sőt, még olyan dolgok is eszükbe juthatnak, amiket még nem is tanultak.³⁹

³⁷ Knappek, Rainer (2002): Az intenzív zenei nevelés hatása..., i.m. 99.o.

³⁸ vö. Masopust Katalin: Motiváció és értékelés a művészeti oktatásban I.-II.
<http://www.parlando.hu/2012/2012-3/Masopust.htm>, 2012.08.24.

³⁹ vö. Az iskolai egészségfejlesztés tanulási eredményességet javító hatásának bizonyítékai
http://www.ogk.hu/files/Egfejl_es_tanulas.pdf, 2012.08.24.

2.7. A zenei képességek

„A zeneképzést tulajdonképpen már az óvodában kell elindítani, hogy a gyermek a zene alapelemeit korán idegezze be, mert a zenei hallásra való nevelés csak ezzel a korán meginduló alapos munkával válhat eredményessé.”⁴⁰ (Kodály Zoltán)

A gyermek születésekor még csak hajlamokkal rendelkezik, melyek megfelelő nevelés mellett képességekké fejlődnek. A képesség *„az embernek valamilyen tevékenységre való alkalmasságát jelenti. A zenei képesség zenei ráhatás és zenei tevékenység közben alakul ki.”⁴¹*

2.7.1. A zenei képességek megnevezése

Paul Michel⁴² négy csoportra osztja fel a zenei képességeket:

- *„Hangmagasság iránti érzék, hangszínérzék, metrum-, ritmus-, tempóérzék, észlelési képességek (nagyobb zenei egységek – dallam, motívum, téma, ritmikai tagolódás – megfigyelésének képessége);*
- *Emlékezeti képességek: a hangok, hangcsoportok, hangsorozatok minőségére, erősségére, időtartamára való emlékezés;*
- *Motorikus képességek: lehetővé teszik a zenei anyag hangszeren vagy énekhangon történő előadását;*
- *Szellemi képzelőerő: képzelőerő (belső hallás), gondolkodás (formaérzék – a zenemű felépítésének érzékelése). ”⁴³*

Az óvodai zenei nevelésben többek között ezeket a képességeket fejlesztjük. Azok a gyermekek, akik nagyobb zenei hajlammal rendelkeznek, gyorsabban fejlődnek akár kevés gyakorlással is, míg a többi gyermeknél ez a folyamat csak hosszú és alapos tervező munka árán érhető el. Ezért nagyon fontos, hogy az óvodapedagógus megfelelően ismerje minden gyermek egyéni képességeit. A hangmagasság megválasztása például azért lényeges kérdés, mert a gyermek óvodás korban

⁴⁰ Kodály Zoltán zenepedagógiai koncepciója
http://www.kodaly-inst.hu/kodaly/concept_hu.htm, 2012.10.25.

⁴¹ Balogh Mária - Czikó Gabriella: Az óvodai zenei nevelés módszertana I.
<http://www.nyeomszsz.org/orszavak/pdf/Ovodai+zenei+nevelés.pdf>, 2012. 08. 07.

⁴² Német zenetudós

⁴³ Balogh Mária - Czikó Gabriella: Az óvodai zenei nevelés..., i.m.

magasabban énekel, mint általában a felnőttek. Ezért erre tudatosan figyelnie kell a pedagógusnak. Ugyanakkor ügyelni kell arra is, hogy a gyermek számára a választott hangmagasság kényelmes legyen, különben a fejlődés elmaradhat.

2.7.2. A zenei képességek fejlesztése az óvodában

2.7.2.1. Képességfejlesztés daltanítással

A zenei képességek fejlesztésekor a hallás utáni daltanítás módszerét alkalmazzuk, melynek előkészítési fázisa motivációs tartalmi vonatkozású. Például a *Ha én cica volnék*⁴⁴ kezdetű dal tanításánál megkérdezzük a gyermekeket, hogy láttak-e már egeret vagy macskát? Majd megkérjük, hogy figyeljék meg, milyen állatok szerepelnek a dalban. Ezt követően a pedagógus megfelelő tempóban, ritmusban és karakterben eléneklí a kiválasztott dalt, mely mindig egy adott fejlesztési területhez kapcsolódik. Végül a csoport közösen eléneklí a dalt a pedagógussal együtt.

2.7.2.2. Az éneklési készség fejlesztése

2.7.2.2.1. A tiszta éneklés fejlődésének segítése

A gyermekek egyéni képességeinek ismerete a tiszta éneklés fejlesztésekor is nagyon fontos. A tisztán éneklés minden gyermeknél más-más korban alakul ki, mivel különbözőek adottságaik és zenei körülményeik.

Forrai Katalin három csoportba osztotta a gyermekeket zenei hallás alapján, mely nagy segítség lehet a pedagógusnak a differenciáláskor, illetve az egyéni fejlesztéskor.⁴⁵

- **Jó hallásúak, tisztán éneklők:** egyénileg tisztán énekelnek, de előfordulhat közös éneklés során hamis éneklés is. Éppen ezért folyamatosan tisztítani kell az alapvetően tisztán éneklő gyermekek hangját is. Hamisságuk oka lehet például izgulás vagy éppen fáradtság.
- **Bizonytalan hallásúak, hamisan vagy bátortalanul éneklők:** ezek a gyermekek a közös éneklés során lehet, hogy tisztán énekelnek, egyéni éneklésnél azonban hibáznak, vagy nem is tudnak tisztán énekelni. Ennek oka lehet például a gyenge

⁴⁴ vö. Forrai Katalin (2009): Ének az óvodában, i.m. 180.o.

⁴⁵ vö. uo. 55.o.

emlékező képesség, félelmek/gátlások, megfelelő fejlettségi szint elmaradása. Ilyen gyermekek esetén még inkább fontos az egyéni foglalkozás és fejlesztés, melynek során igyekeznünk kell a gyermekben feloldani az esetleges gátlásokat.

- **Gyenge hallásúak:** ide tartoznak azok a gyermekek, akik nagy hangerővel, hamisan énekelnek, miközben nem is tudják magukról, hogy énekük nem tiszta. Ilyen esetben a gyermeket halk éneklésre kell szoktatni, valamint egyénileg fejleszteni.

A gyermek fejlődésének segítésére kiválóan alkalmasak a kisebb mozgással egybekötött dalok is. Például a *Tente baba, tente*⁴⁶, melyben a gyermek a karjában fekvő játék babát ringatgatja. A mozgás elvonja figyelmét arról, hogy ő most egyéni foglalkozáson van. Így játékos formában segítjük fejlődését. (A ringató mozgás által nemcsak nyugtatja magát, de oldja a benne lévő gátlásokat is.)

A zenében a kezek megfelelő irányú mozgása leképezi a hangot, segít annak tisztulásában, fejlődésében. (Itt megemlítek egy saját példát. Szakközépiskolában karvezető tanárom olyan beéneklő gyakorlatot végeztetett velünk, melyben kezünkkel le kellett rajzolnunk a dallam vonalát a levegőbe. Ezáltal nem figyeltünk a hangképzés nehézségére, s így természetesebbé és szebbé vált éneklésünk.)

A zenei nevelés sikeressége nagyban függ az óvodapedagógus zenei hozzáállásától és hitelességétől is. Mivel az óvodáskorú gyermek életében az utánzás kiemelkedő szerepet tölt be, így egyértelműen azt a mintát fogja követni, amit az óvodapedagógustól lát. Ezért fontos például, hogy a pedagógus tisztán énekeljen, hallása legalább egy közepes szintű zenei hallás legyen. Így ki tudja szűrni a hamisan éneklő gyermekeket.

Egy egészséges gyermek normál hangterjedelme kb. 4-5 hang. Ez az ambitus, amit lassan, türelemmel növel az óvodapedagógus a nevelés során. Az óvodás dalok hangterjedelme kis terctől (k3) nagyszextig (n6) folyamatosan növekszik, igazodva a gyermek hangterjedelmének alakulásához. A gyermek hangterjedelmét úgy szélesíthetjük, ha először a dalt az ő (kényelmes) magasságában énekeltetjük el. S ha az gyakorlás után már megfelelően szól, akkor énekeltetjük vele egy hanggal feljebb, illetve lejjebb.

Ez a művelet, amit a gyermek ennyi idősen végez: nem más, mint a transzponálás, mely által a gyermeknek fejlődik tonális érzete. (Kiscsoportban mindezt játékos

⁴⁶ Forrai Katalin (2009): Ének az óvodában (79-es számú ének), i.m. 138.o.

környezetben végezzük; középső csoportban elég csak a kezdő motívumot megadni és a gyermek már tudja, miről van szó. Végezetül nagycsoportban elég az új kezdő hangot megadni, s a gyermek máris énekli transzponálva a dallamot.)

2.7.2.2.2. A helyes légzés tanítása

Már óvodás korban rá kell szoktatni a gyermeket a *helyes rekeszlégzésre*. Ezt tehetjük úgy is, hogy teljes csendet kérünk. A gyermek kihúzza magát, s orron beszívja - szájon kifújja a levegőt. Közben ügyelünk arra, hogy a légzés alatt a gyermek válla ne mozogjon. Ezen a ponton kapcsolhatjuk be a gyermek képzeletét oly módon, hogy azt mondjuk neki: ő egy kis virágszál, amelyre rászáll egy gyönyörű, színes kis pillangó. S ha a virág levele (gyermek válla) megmozdul, a pillangó megijed és elrepül.

A következő gyakorlat a gyermek tüdőkapacitását erősíti. Ilyenkor az a feladat, hogy a gyermek hasára teszi kezét, beszívja a levegőt az orrán, majd „SZ” hangzóval kifújja a száján.

Természetesen bármilyen légző- vagy énekgyakorlat során elengedhetetlen a gyermek egyenes, könnyed tartása. Ha áll, lehetőleg ne vigyázban álljon, mert a test feszessége magával hozza a hangszalagok feszességét is.

A másik lehetőség nagyon jól alkalmazható tevékenységek közti szünetekben is. Alaposan kiszellőztetjük a csoport szobát. A relaxációs légző gyakorlat során valamilyen nyugtató, relaxációs zenét teszünk a CD-lejátszóba. Zenehallgatás alatt a gyermek tegye kezét a hasára, és figyelje meg, hogyan változik a légzése.

A zenehallgatás azonban nem csak a helyes rekeszlégzés tanításánál fejti ki kedvező hatását, de fejleszti a gyermek kreativitását is. Mivel a kreativitás fejlődésének kritériuma a képzelet megfelelő fejlettsége, ezért feladatul adhatjuk a gyermeknek, hogy fekvődjön le a szőnyegre, csukja be szemét, engedje el magát. Képzeld el, hogy egy gyönyörű erdőben sétál. Körülötte magas fenyőfák, rajta mókusok. A fák között pedig patak csordogál. (A tevékenység közben a pedagógus figyelemmel kíséri a gyermek rekeszlégzésének alakulását.)

Egy másik feladatban gondoljon például egy nagyon meleg nyári napra, amikor nincs semmi árnyék és hőség van. A termőföldön aranyló búzamezők, az égen vörösen süt a nap. Messze házat lát, ahol egy kutyas hűsöl az óljában.

Ezek a feladatok nagymértékben segítik a gyermeki képzelet fejlődését. Ha a gyakorlatokhoz megfelelő komolyzenei műveket választunk, akkor a gyermek többfajta képességét is fejleszthetjük játékos formában. Erre hoznék néhány példát:

- J. S. Bach⁴⁷ D-dúr zenekari szvitjének (BWV 1068)⁴⁸ lassú tétele az Air tétel.
- A. Vivaldi⁴⁹ Négy évszak című f-moll concertojának Largo - vagy É- dúr concertojának Largo tétele.
- A. Marcello⁵⁰ d-moll oboa concertojának Adagio tétele.

Meg kell azonban említenem, hogy ilyenkor sosem egy teljes tétel lejátszását értem a zenehallgatás kifejezése alatt, hanem annak csak legfeljebb néhány percét. Ennek oka az, hogy a kiválasztott zenei anyag szervesen kapcsolódik a képességfejlesztéshez. Ha hosszú a zenei idézet, akkor nem tudjuk elérni a kívánt eredményt, mivel a gyermeket túl sok impulzus éri.

2.7.2.2.3. A gyermekhang ápolása és fejlesztése

A gyermek hangjának ápolása, védelme a hidegtől, a túlerőltetéstől épp úgy fontos, mint a felnőtteknél, mivel ennek elhanyagolása egészségügyi problémákhoz is vezethet. (A túlerőltetéstől akár csomó is kialakulhat a hangszalagon, mely az esetek döntő többségében csak műtéti úton távolítható el.)

Nagyon fontos a helyes példaadás. Az óvodapedagógus feladata, hogy megtanítsa a gyermek számára a középerős, könnyed, lágy éneklést, a helyes légzést és a helyes artikulálást.⁵¹

2.7.2.3. A zenei hallás fejlesztése

A gyermek akusztikus, illetve belső hallásának fejlődését az aktív énekléssel segíthetjük. Felix Mendelssohn-Bartholdy⁵², a romantika egyik kiemelkedő zeneszerzője szerint nagyon fontos már 4-5 éves korban lefektetni a zenei alapokat. Ilyen például a hallás és az énekmechanizmus kérdése, melynek elsajátítása a tizenéves

⁴⁷ Johann Sebastian Bach (1685-1750)

⁴⁸ BWV: a „Bach-Werke Verzeichnis” rövidítése, mely Bach műveinek tematikus jegyzékét jelenti. Összeállította: Wolfgang Schmieder

⁴⁹ Antonio Vivaldi (1678-1741)

⁵⁰ Alessandro Marcello (1669-1747)

⁵¹ vö. Forrai Katalin (2009): Ének az óvodában, i.m. 57.o.

⁵² Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809-1847)

kor felett hatalmas erőfeszítésbe kerül, míg óvodás korban könnyen, játékos formában történik. Természetesen ez azt is jelenti, hogy a pedagógusnak rendszeren dolgoztatni kell e képességeket, különben berozsdásodnak.⁵³

Az akusztikus hallás által vagyunk képesek érzékelni a zörejeket, a beszédhangot és a zenét. Ezeknek a hangoknak a befogadása azért olyan fontos, mert ezek segítenek hozzá a zene élvezetéhez.⁵⁴ A belső hallás *„olyan zenei kép, amely hangrezgés, tényleges hang nélkül jön létre. Ez jelentheti a már ismert hangok (beszédhang, dallam) felidézését, amit a zenei emlékezet tárolt.”*⁵⁵ Emellett a belső hallás által vagyunk képesek új dallamokat megalkotni.

A dallamhangok tanításakor is fontos a fokozatosság elve, ezért mindig a „szó–mi” reláció tanításával kezdünk. (Fontos, hogy olyan dalokat válogassunk a tanítás anyagául, melyekben az adott reláció szerepel.)

A hallás fejlődésének segítésekor elsősorban a magas és mély hangok közti különbséget kell megtanítanunk. A hangmagasság *„a hangok azon sajátossága, amely a hangot előidéző rezgések számától függ. Minél nagyobb a rezgő test másodpercenkénti rezgéseinek száma, annál magasabb a hang és fordítva.”*⁵⁶

Kezdetben a hangmagasságok közti különbséget úgy érzékeltethetjük, hogy például egy mondókát magas hangon, majd pedig mély hangon elmondunk. Úgy is tehetjük azonban, hogy veszünk egy (nem műanyagból készült) fél literes üveget, amit először csak kicsit töltünk meg, majd ezt követően belefújunk. Az így kapott hangmagasság mély tónusú lesz. Amint emelünk a vízszint magasságán, úgy emelkedik vele egyenesen arányosan a hangmagasság is.

A következő lépésben már hangokat mutatunk be, például furulyán. Ebben a feladatban a gyermekek székekre ülve körben foglalnak helyet. Amikor magas hangot hallanak, fel kell állniuk, amikor pedig mélyet, akkor le kell guggolniuk.

A megfelelő fejlettségi szint elérését az mutatja, ha a gyermek képes adott hangról önállóan elkezdni az adott dallamot. Ebben az esetben hívhatjuk segítségül a nagy mesterek nagy műveit, melyekkel a fejlesztő hatást fokozhatjuk.

⁵³ vö. Hensel, Sebastian - Honti Irma (1979): A Mendelssohn család, Zeneműkiadó, Budapest, 251. o.

⁵⁴ vö. Forrai Katalin (2009): Ének az óvodában, i.m. 58. o.

⁵⁵ uo.

⁵⁶ Böhm László (1961): Zenei műszótár, i.m. 108. o.

- W. A. Mozart⁵⁷: Die Zauberflöte (Varázsfuvola)⁵⁸, (KV. 620.)⁵⁹ II. felvonás, No.10. O Isis und Osiris

A Singspiel (daljáték) ezen részében Sarastro áriáját hallhatjuk, akinek hangtónusa basszus. Ugyanezen műből rögtön meghallgatathatjuk az Éj Királynőjének áriáját, melyben a koloratúr szoprán háromvonalas „f”-eket énekel:

- W. A. Mozart: Die Zauberflöte, II. felvonás, No.14. Der Hölle Rache

A hangmagasság tanításánál nem szabad megfélekednünk a *halk és erős hangok közti különbség* megtanításáról. Vegyünk egy dalt, melyet a gyermekek ismernek. Először énekeljük el (egyedül) középhangerőn (mezzoforte), majd hangosan (forte), végül halkan (piano). Ügyeljünk arra, hogy előadásunk esztétikus legyen. A gyermekek ennél a feladtnál is jelezzék kezükkel, hogy mikor, milyen hangerőt hallanak. A megfelelő alapozás után itt is elővehetjük a komolyzenei műveket. Közös megegyezünk arról, hogy akkor teszik fel a kezüket, ha hangosat hallanak. Utána a halknál jelentkeznek. Ehhez a feladathoz példaként használhatók a következő művek:

- J. Haydn⁶⁰: No.45. fisz-moll Abschiedssinfonie (Búcsú) (Hob.I.45)⁶¹ 1. tétel
- W. A. Mozart: Die Entführung aus dem Serail (Szöktetés a szerájból)⁶², (KV.384.) Nyitány

2.7.2.4. A ritmusérzék fejlesztése

2.7.2.4.1. Az egyenletes löktetés érzékének fejlesztése

Kutatások szerint a ritmusérzék velünk született képesség. Ezért lehetséges, hogy képesek vagyunk észlelni a ritmust már az anyaméhben is. A legelső ritmus, amelyet hallottunk: az édesanyánk szívverésének ritmusa.

Mit jelent maga a ritmus szó? „*A zenében a hangok sorának időbeli rendje, egymáshoz való időértékviszonya.*”⁶³ A ritmus épp olyan fontos alkotó eleme a zenének,

⁵⁷ Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791)

⁵⁸ A mű egy 2 felvonásos Singspiel, mely daljátékot jelent. A darab ősbemutatója 1791-ben volt.

⁵⁹ Ludwig Köchel (1800-1877) osztrák zenetörténész 1862-ben publikálta Mozart műveit kronológikus sorrendben tartalmazó jegyzékét. A KV. rövidítés tehát a Köchel számot jelenti.

⁶⁰ Joseph Haydn (1732-1809)

⁶¹ Anthony van Hoboken rendezte sorba Haydn műveit. Római számokkal a műfajt, arab számokkal a kronológiát jelölte.

⁶² 1782-ben mutatták be először a művet, melynek műfaja Singspiel.

⁶³ Böhm László (1961): Zenei műszótár, i.m. 212.o.

mint a harmóniák vagy a zenei formák. A ritmusérzék gyökere a mozgásössztönben található meg, ezért is fejleszthető különösen óvodás korban a mozgással egybekötött énekes játékokkal. Természetesen emellett egy olyan mankó és segédeszköz a zenében, mellyel tájékozódni tudunk a zene időbeli viszonyaiban. Ezért olyan fontos, hogy kellőképpen megalapozzuk ezt már óvodáskorban.

A legelsőnek a metrumérzékét fejlesztjük, melynek segítségével követni tudjuk a zene lüktetését. A mondókákban vagy gyermekdalokban például „*a negyed, tehát a játékokat kísérő minden szabályos mozgás (lépés) a negyed lüktetésének felel meg.*”⁶⁴ Ezért olyan fontos, hogy az előkészítési fázisban csak olyan dalokat tanítsunk, melyekben az adott ritmikai elemek előfordulnak. (A legelső ritmikai elemek: a negyed és a nyolcad.)

Az egyenletes lüktetés olyan nem velünk született képesség, melyet folyamatosan kell fejlesztenünk, hogy a gyermek természetes részévé váljon. Ezt a fejlesztési folyamatot különféle játékos feladatokkal segíthetjük. Néhány példa erre:

- **Legkisebbeknek:** vegyük például a *Hopp, hopp, katona*⁶⁵ kezdetű mondókát. Ültessük önkbe a gyermeket, fogjuk meg hóna alatt, és egyenletes ütemben lovagoltassuk. Vagy pedig (hasznólóan az előbbihez) ültessük önkbe a gyermeket, fogjuk meg hóna alatt, és énekeljük el a *Tente baba, tente*⁶⁶ kezdetű dalt, miközben a gyermeket óvatosan döntsük egyenletes ütemben jobbra-balra.

Az ehhez hasonló gyakorlatok tehát igen alkalmasak az egyenletes lüktetés kialakításának megalapozásához.

- **Középső csoportban:** a gyermekek mozgása már összerendezettebb és képesek egymáshoz alkalmazkodni. Ezt kihasználhatjuk az olyan játékokban, melyekben a gyermekek megfogják egymás kezét és körben járnak egyenletes ütemben. Példa erre a *Hej vára, vára*⁶⁷ kezdetű ének, melyben kombinálódik a járás és a taps fejlesztő hatása, ugyanis a gyermekek egyszer körben járnak, majd megállnak, s míg a kör közepén a gyermekek táncolnak, a kívül állók tapsolnak.

⁶⁴ Forrai Katalin (2009): Ének az óvodában, i.m. 67. o.

⁶⁵ uo. 122.o.

⁶⁶ uo. 138.o.

⁶⁷ uo. 167.o.

Ez a játék tehát komplexen hat a gyermek emlékezetére és figyelmére. Fejleszti alkalmazkodó képességét, az egyenletes lüktetést és ritmusérzékét.

- **Nagycsoportban:** a gyermeki kéz finomkoordinációs mozgásokra is képes (például csettintésre), de már tudja az egyes mozgásokat kombinálni is. Például az *A kálói szőlőbe*⁶⁸ kezdetű dalban a gyermekek egyenletes lüktetésre körben járnak, s a dal végén a „sűrű, sűrű, raff, raff, raff”-ra először előreszökellnek, majd másodszor lábukkal dobbantanak.

Ez a játék már komoly koncentrációt és figyelmet igényel a gyermektől. Nem csak azért, mert egyenletesen kell körbe járnia és emlékeznie kell az éppen következő mozgásra, hanem mert a dal végén lévő „raff-raff-raff”-ra az ének ritmusának megfelelően kell szökellnie, illetve dobbantania.

2.7.2.4.2. Az egyenletes lüktetés és a ritmus összekapcsolása

Kiscsoportban egy évig gyakoroljuk az egyenletes lüktetést, a középső csoportban már a ritmust hangsúlyozzuk és végül a nagycsoportban megfigyeltetjük a kettő egymáshoz való viszonyát. Erre kiváló gyakorlat lehet az, ha a kiscsoportosok és a nagycsoportosok egymás után eléneklik a dalt, de úgy, hogy első esetben az egyenletes lüktetést, a másodikban pedig a dal ritmusát emelik ki. Végezhetjük úgy is a feladatot, hogy a kiscsoportos kezébe triangulumot adunk, aki a dal éneklése közben az egyenletes lüktetést üti, míg a nagycsoportos tapsolja annak ritmusát.

2.7.2.4.3. Tempóérzékelés

A gyermekben az állandó tempótartást nem egyszerű feladat kialakítani, mivel azt sok tényező befolyásolhatja (például fáradtság, a gyermek vagy a pedagógus egyénisége). A tempó időmértéket, sebességet jelent, melyet leginkább a mozgással egybekötött mondókák, játékok fejlesztenek.

- **Kiscsoportban:** Az óvodapedagógus irányítja saját mozgásával a játékot, mellyel megadja a tempót.

⁶⁸ Forrai Katalin (2009): Ének az óvodában, i.m. 166.o.

- **Középső csoportban:** Még mindig a pedagógus indítja el a játékot, de a gyermekek éneklnek tovább. (Csak abban az esetben kell a folyamatba beleavatkoznia a pedagógusnak, ha a tempótartás helytelen.)
- **Nagy csoportban:** A gyermekek önállóan kezdik el a játékot/dalt és tartják a tempót.

A lassú és a gyors tempó közti különbségre többféleképpen is felhívhatjuk a gyermek figyelmét, például lábmozgatással, lassú és gyors járással. Csak a kellő alapok lefektetése után hívhatjuk újra segítségül a nagy mesterek műveit:

- A. Corelli⁶⁹: g- moll karácsonyi concerto grosso No. 8. II. Allegro
- A. Corelli: g- moll karácsonyi concerto grosso No. 8. VI. Largo

2.7.2.5. A zenei alkotókészség fejlesztése

„Zenei improvizációnak nevezzük tágabb értelemben azt az egyéni alkotó folyamatot, amely a zenei elemekből spontán építkezik.”⁷⁰

Az óvodai zenei nevelésben nagyon fontos helyet foglal el az alkotóképesség fejlesztése, mivel ez a kreativitás alapja, mely által az ember a későbbiekben szabaddá tud válni gátlásaitól, s tudja másképp, újszerűen látni a megszokottat.

Az alkotóképesség fejlesztésére a legkiválóbb gyakorlat az improvizáció, melyet másképpen rögtönzésnek is neveznek. Két fajtája létezik: az *ösztönös* (mely a legkisebb gyermekek sajátja) és a *tudatos* (ami pedig már ismert anyagra épül). A rögtönzés csak közösségben képes megfelelően fejlődni, mivel az alkotó gyermek ott kapja meg a további alkotáshoz szükséges bátorító, pozitív, dicsérő visszajelzéseket társaitól. Ez a fejlődési folyamat nem jöhet létre a pedagógus szakértelme, illetve a pozitív légkör megteremtése nélkül, mivel az említett tényezők hiánya bizonytalanságot kelt a gyermekben.⁷¹

A rögtönzéshez épp úgy időre és gyakorlásra van szükség, mint az életben bármihez. Mendelssohn egy alkalommal a Goethe családnál járt vendégségben. Goethe asszony megkérte őt, hogy zongorán játssza el neki az általa kiválasztott fűgát. Mendelssohn

⁶⁹ Arcangelo Corelli (1653-1713)

⁷⁰ Kokas Klára (2008): A Kodály-módszerről, in: Zenei nevelés az óvodában szöveggyűjtemény (szerk.: Hovánszki Jánosné), Didakt Kft, Debrecen, 26.o.

⁷¹ Kis Jenőné (szerk.) (1992): Szemelvénygyűjtemény az ének-zene tantárgypedagógiához, CSVN Tanítóképző Főiskola kiadója, Kaposvár, 92.o.

azonban csak annak témáját ismerte, ezért azonnal rögtönzött hozzá szólamokat. Az ő improvizációs tudása zsenialitásának része, mely a folyamatos és alapos zenei nevelés és gyakorlás által fejlődhetett ilyen magas szintre. Ez az jelenti, hogy fokozatosan kell eljutnunk az egészen egyszerűtől a nehézig. (Az improvizálást fejlesztő játékokat lásd a 4.5. alfejezetben.)

2.8. A zenei nevelés és képességfejlesztés, mint a zenei kreativitás alapja

A zene embert és jellemet formáló ereje által természetes módon fejlődnek és alakulnak ki új képességeink, ismerjük meg jobban világunkat és önmagunkat. A zenei alapok lefektetése különösen is fontos 3-6 éves korban, mivel azokra épít a zenei kreativitás is. *„Az óvodában (...) történik az első alapvetés, az első, elhatározó zenei élmények gyűjtése. Amit itt tanul a gyermek, sosem tudja elfelejteni: vérévé válik.”*(Kodály Zoltán)⁷²

Az óvodai élet mindennapjaiban elengedhetetlen, hogy lehetőséget teremtsünk a gyermek zenei képességeinek fejlesztéséhez, mivel azok csak az állandó, folyamatos és türelmes tanítás és gyakorlás által fejlődnek.

Az általános iskolai évek alatt a „teljesítménycentrikusság”⁷³ igen komoly teherként nehezedik a gyermekekre. Sok családban nincs lehetősége a már felismert képességét fejleszteni, mivel az iskolai feladatok annyira lekötik. A megfelelő alapok lefektetése esetén azonban később megmarad a lehetősége a már felnőtt gyermeknek képességei kibontakoztatására. Példa erre Igor Stravinsky⁷⁴ is, akit édesapja (a szentpétervári operaház vezető basszistája) jogásznak szánt. Stravinsky becsülettel el is végezte a jogi egyetemet, de utána hátat fordított tanulmányainak és teljesen a zenének szentelte életét.

Az ő esete is jól példázza, hogy milyen fontos a zenei nevelés megalapozása a gyermekkorban, amely aztán meghatározó lehet az egész emberi életre nézve is. Amennyiben a zenei alapok kellő időben való lefektetéséhez kapcsolódni tud a folyamatos zenei képességfejlesztés is, úgy ezekkel megalapoztuk a zenei kreativitást is.

⁷²Kodály Zoltán (2008): Zene az óvodában, in: Zenei nevelés az óvodában szöveggyűjtemény (szerk.: Hovánszki Jánosné), Didakt Kft, Debrecen, 15.o.

⁷³vö. Konta Ildikó Mária (2005): Az óvoda és az iskola közötti átmenet megélése a tanító személyiségével, in: Zeneterápia szöveggyűjtemény. Válogatott írások a művészetterápia köréből, a tudomány és a média világából (szerk.: Lindenbergné Kardos Erzsébet), Kulcs a Muzsikához Kiadó, Pécs, 222.o.

⁷⁴Igor Stravinsky (1882-1971)

3. A KREATIVITÁS

„A kreativitáshoz az szükséges, hogy legyen merszünk elereszteni a bizonyosságokat.” (Erich Fromm)⁷⁵

3.1. A kreativitás fogalmának általános bemutatása

A kreativitás szó a latin *creare* szóból származik, melynek jelentése: nemzeni, szülni, megteremteni. Olyan folyamat, amely saját magát fejleszti és bontakoztatja ki, eredetét és célját önmagában rejt. ⁷⁶

A kreativitás olyan általános emberi adottság, mely minden emberben, kultúrában és élethelyzetben megtalálható. Azt jelenti, hogy az ember képes a megszokottat másként látni, ezért elhagyja a már ismert utat az ismeretlenért. Erről szól a fenti idézet is.

Ezt a gondolkodást láthatjuk a nagy barokk zeneszerző, Johann Sebastian Bach életművében. Kötheni életszakaszában kizárólagos feladata a koncertmesterség mellett az volt, hogy világi műveket komponáljon. Bachnak hatalmas vágya volt, hogy ezek mellett még egyházi műveket is írhasson. Ezért ekkori darabjaiban - például a *g-moll hegedű szólószonáta Adagio tételében* - ezt olyan új, eddig ismeretlen úton valósította meg, mely még a ma embere számára is felfoghatatlan. Bach matematikából is épp oly zseniális volt, mint teológiából. Ezért úgy komponálta meg műveit - különösen a fent említett szonátát -, hogy a hangoknak számokat feleltetett meg, melyek az ABC egyes betűit jelképezték. Ily módon, ha összeadjuk a számokat, akkor olyan számkombinációkat kaphatunk, melyek jelentése vallásos témájú. Érdekességgéppen két példát említek meg:

- 946 jelentése: „*Dicsőítünk Téged, áldunk Téged, imádunk Téged.*”⁷⁷
- 961 jelentése: „*Hiszek egy Istenben*”.⁷⁸

⁷⁵Erich Fromm idézetek

<http://idezetek.ma/szerzo/Erich%20Fromm>, 2012.08.11.

⁷⁶vö. Landau, Erika (1974): A kreativitás pszichológiája, Tankönyvkiadó, Budapest, 18.o.

⁷⁷Részlet a Glóriából.

⁷⁸A Credo kezdete.

Bach úgy valósította meg vágyát, hogy a világi hangszeres kompozícióiban egyházi szövegeket rejtett el hang- és számkombináció formájában. Ez azt jelenti tehát, hogy Bach elhagyta a járt utat valami egészen újért.

A kreativitást és annak folyamatát mindig is kutatták. Régebben – mint valamilyen újnak a megalkotási képességét – szinte kizárólag a rendkívüli képességű, a művészetekben kivételesen alkotó, vagy a tudományok területén jelentős eredményeket produkáló személyekre vonatkoztatták. Mára ez a fajta gondolkodás jelentősen megváltozott. Már nem csak kizárólag az említett képességű emberekre koncentrálódik kutatása, hanem az egyszerű emberre is kiterjed.⁷⁹

A kreativitás kérdését a gyermeknevelésben is vizsgálunk kell. Az óvodapedagógus számára az egyik legfontosabb kérdés éppen az, hogyan nevelhetjük kreatív gondolkodásra a gyermeket. A másik fontos kérdés: hogyan fejlesszük azt. Ennek a folyamatnak tulajdonképpen a bölcsője az óvoda, hiszen ebben a korban a legfogékonyabb a gyermek. Elsődleges tevékenysége a játék, mely által fejlődik kreativitása. Az óvoda a lehetőségeihez mérten igyekszik segíteni a kreatívan gondolkodó gyermeket. Ehhez azonban megfelelően képzett óvodapedagógusok kellenek.

3.2. A kreatív személyiség jellemző tulajdonságai Guilford⁸⁰ szerint

Guilford amerikai pszichológus vezette be a kreativitás fogalmát. Szerinte intellektuális (kreatív) ember az, aki képes saját életében is megkeresni a problémákat és meg is találja a megoldást azokra. A folyamat megértéséhez meg kell ismernünk a kreatívan gondolkodó ember jellemző tulajdonságait⁸¹, melyek Guilford szerint a következők:

- **Könnyedség** (fluency): lényege, hogy adott körülmények között az egyén képes legyen szavakra, mondatokra, stb. emlékezni.
- **Mozgékony** (flexibility): lehetővé teszi, hogy az egyén a probléma megoldásban újabb és újabb lehetőségeket tudjon keresni.

⁷⁹ vö. Fodor László: A kreatív személyiség
http://www.rmpsz.ro/web/images/magiszter/2007_nyar/03.pdf, 2012.08.11.

⁸⁰ Joy Paul Guilford (1897-1987)

⁸¹ vö. Landau, Erika (1974): A kreativitás pszichológiája, i.m. 23. o.

- **Eredetiség** (originality): általa az ember gyökeresen új, sokoldalú választ tud adni, mások megoldásától eltérően.
- **Kidolgozottság** (elaboration): segítségével kitöltheti az egyén a részleteket és egész struktúrákat hozhat létre.
- A **szenzitivitás** (sensitivity) által fogjuk fel a problémákat.

1950-ben Guilford felismerte, hogy a kreativitást nem lehet hagyományos IQ teszttel mérni, mivel azzal a memóriát, ismereteket, képességet lehet vizsgálni. Ezért dolgozta ki az értelem háromdimenziós modelljét, az ún. *Testbateria-t*⁸², melynek segítségével a kreatív magatartás képességeit lehet mérni.

Fontos megemlíteni, hogy a kreativitást mérő tesztekben nem csak egyetlen helyes megoldás létezik, mint a hagyományos intelligencia tesztekénél. Annál magasabb valakinek a teljesítménye, minél több eredetibb és érdekesebb választ képes adni.

3.3. A kreativitás és az intelligencia kapcsolata

3.3.1. Mit jelent az intelligencia?

„Az egyén összetett vagy globális képessége arra, hogy célszerűen cselekedjék, értelmesen gondolkodjék, és a környezetéhez eredményesen alkalmazkodjék”⁸³ Ez azt jelenti, ha valakinek az intelligenciája magas/kiemelkedő, akkor ennek jeleit más képességekben is megtalálhatjuk. Ezt a fajta felfogást képviselte David Wechsler⁸⁴ is, aki hangsúlyozza, hogy egy adott probléma megoldásához az embernek szükséges valamennyi mentális részképességét mozgósítani és megszerezni.

Gondoljunk csak vissza Johann Sebastian Bachra. Az ő intelligenciájának nagysága észrevehető más képességeiben is, hiszen kiemelkedő mestere volt a zene mellett a matematikának és a teológiának is. S ahhoz, hogy Köthenben keletkezett műveibe rejtett módon belekomponálhasson egyházi tartalmakat, mozgósítania kellett valamennyi mentális képességét, és ebben rejlik az ő nagysága.

⁸² vö. Landau, Erika (1974): A kreativitás pszichológiája, i.m. 43.o.

⁸³ Az intelligencia fogalma, pedagógiai- pszichológiai kisszótár http://epa.oszk.hu/00200/00220/00046/pdf/firka_EPA00220_2006_2007_02_69-71.pdf, 2012.08.26.

⁸⁴ David Wechsler kiemelkedő fontosságú amerikai pszichológus, akinek nevéhez köthetjük az ún. intelligencia- skálát

Össességében elmondható tehát az intelligenciáról, hogy segítségével képesek vagyunk problémákat és nehézségeket megoldani. Megmutatja, hogy a birtokunkban lévő tudást és ismereteket milyen mértékben vagyunk képesek alkalmazni.

3.3.2. A kreativitás és az intelligencia közti kapcsolat

Orvostani kutatások kimutatták, hogy az IQ alakulását nagy részben befolyásolják a gének. Mostanában az IQ növekedett, jobb a születés előtti és utáni ellátás, végezetül ingergazdagabb környezetben élünk.

Amerikai kutatások arra engednek következtetni, hogy az IQ és a kreativitás egymástól függetlenek, bár az intelligencia előfeltétele a bizonyos szintű kreativitásnak. Ez azt jelenti, hogy az intelligencia nem biztosítja az alkotóképességet.

Már régóta ismert, hogy rendszerint a kreatív emberek intelligensek, de az intelligens emberek nem feltétlen kreatívak. Az intelligencia a kreativitással szemben pontosan körülhatárolható fogalom, az ezt mérő tesztek megbízhatóak. (Feltehetően ez azért van, mert az IQ kutatással a kutatók régebben foglalkoznak.)

3.4. A kreativitás motivációja

Ha visszatekintünk őseinkhez, akkor elmondhatjuk, hogy a kreatív gondolkodás éppúgy a sajátjuk volt, mint a mai kor emberéé. Elég, ha csak az ősember eszközeire vagy a barlangrajzaikra gondolunk. Ez azért lehetséges, mert a kreativitás nem az egyes történelmi koroktól vagy az ember fejlődésétől és tudástól függ, hanem a motivációtól. (A tudás csak akkor fejleszti a kreativitást, ha az ismereteket kreatív módon gyarapítjuk.)

Kozéki Béla szerint „*a tevékenység rugója a motiváció, az a belső feszültség, mely a személyiséget arra készíti, hogy erőfeszítéseket tegyen adott szükségleteinek kielégítése érdekében. A motiváció így a személyiség problematikájának, a személyiség fejlődésének és fejlesztésének központi kérdése.*”⁸⁵

A motiváció három szakaszból áll: *készítés, cél és megerősítés*. Gondoljunk vissza Bach kötheni példájára, melyben a készítés az volt, hogy a világi darabok mellett

⁸⁵ Masopust Katalin: Motiváció és értékelés..., i.m.

szeretett volna egyháziakat is írni. Végül ebben a folyamatban a cél már magában hordozta a megerősítést is.

A kommunikációs elmélet szerint a legfőbb motivációnak a kíváncsiságot tekinthetjük, melyben az egyén öröme a külvilággal való kommunikációból fakad. A cél itt maga a kommunikáció. A motiváció forrása maga az alkotás vágya, amelyhez elengedhetetlenül hozzá tartozik (felnőttek esetében) valamilyen munkaterület iránti érdeklődés. Sokszor egy belső igény is adhatja még a motivációt, amely nem más, mint az „önmegvalósítás” igénye.

3.5. A kreatív folyamat előfeltételei⁸⁶

A kreatív folyamat a következő pontokra épít:

- **Fogékonyság:** a folyamat legelső pontja, mely feltételezi a külvilágra és az új dolgokra való nyitottságot. A fogékonyság az első (előkészítő) fázisban hat, melyben az egyén felismeri az adott problémát, és összegyűjti az ezzel kapcsolatos információit.
- **Kérdésfeltevés:** mindenfajta kreatív folyamatban fontos szerepet tölt be. Ahhoz, hogy sokszor magát a problémát felismerjük, elengedhetetlenek az ezzel kapcsolatos *rávilágító* kérdések, melyek feltárják az ember előtt a probléma létét, mélységét, milyenségét és lényegét.
- **Problémában való elmélyülés és rácsodálkozás:** ekkor olyan dolgokat ismer fel az egyén, melyek számára ismertek, így a megoldás „aha” élményként tör elő.
- **Szenvedély egy tárgy iránt, ugyanakkor távolmaradás tőle:** sokszor az ember a munkáján keresztül válik képessé arra, hogy egy adott tárgyban kifejezze szenvedélyét, a tárggyal való törődés által. Ugyanakkor csak akkor tud a tárgy részletesebb szempontjaival foglalkozni, ha képes attól elkülönülni.
- **Objektív odaadás:** ebben a folyamatban az *én* összemosódik az objektummal. Olyan ez, mint amikor a zeneszerző a komponálás végeztével leteszi a ceruzát és kívülről rátekint művére, és felteszi a kérdést: „*Vajon, a mű kapcsolatban van az eredeti szándékkal?*” (Ez a kérdés az igazolási fázisban jelenik meg.)

⁸⁶ vö. Landau, Erika (1974): A kreativitás pszichológiája, i.m. 84-88. o.

- **Tulajdon és megszállottság:** képzeljük el Bachot, amint a templom orgonájánál ült, papírral és tollal kezében. Fejében volt a megkomponálandó darab összes részlete: az egyes hangnembváltások, témák, harmóniák és így tovább. Ebben a folyamatban Bachot egyre több ötlet szállta meg, és végül megszületett a mű. Bach a komponáláskor átadta magát a műnek, és nem uralni akarta azt.

3.6. A kreatív folyamat és fázisai

A problémamegoldó gondolkodással foglalkozó Graham Wallas a kreativitásnak négy szakaszát különbözteti meg⁸⁷:

- **Előkészítési fázis:** Az alkotó felismeri a problémát, és összegyűjti az ezzel kapcsolatos információkat. Majd átgondolja ezeket és a végén következtetést von le.
- **Lappangási fázis:** Ezt a szakaszt a várakozásból fakadó feszültség jellemzi. Ilyenkor hagyjuk a problémát parlagon heverni, mivel az alkotó már eljutott egy olyan szintre az előkészítési fázisban, ahonnan nem tud tovább lépni.
- **Felismerési fázis:** Erre a szakaszra jellemző a megoldás hirtelen felismerése.
- **Végrehajtás fázis:** Az alkotó megvizsgálja a kreatív ötletet, vagy ha kell, akkor megcáfolja azt.

Ennek az alkotó folyamatnak a fázisait láthatjuk Arkhimédész történetében:

„Arkhimédésznek sok fejtörést okozott II. Hieron király kérése, hogy bizonyítsa be, valódi aranyból készült-e egy csodálatosan megmunkált korona. A koronát Zeusz szobrára óhajtotta elhelyezni, s arra csak hamisítatlan színtiszta aranyból készült korona kerülhetett. Arkhimédész összehasonlította a korona színét valódi arany pénzérmével, próbálkozott összehasonlítani a korona reszelékének súlyát a pénz reszelékével, de a koronát nem volt szabad megsérteni, így csak keveset tudott a korona aljáról lereszelni, és nem jutott eredményre. A korona problémája egyre jobban foglalkoztatta, de nem tudott rájönni a megoldás nyitjára. Lefeküdt, nyugtalanul töltötte az éjszakát, s hirtelen elhatározással elment a fürdőbe. A fürdő üres volt, s ahogy belemerült a kis medence vizébe, a víz felemelkedett a lépcsőfok éléig. Amikor ezt észrevette, többször egymás után kipróbálta, felderült, kiugrott a vízből és felkiáltott:

⁸⁷ vö. Landau, Erika (1974): A kreativitás pszichológiája, i.m. 52. és 75.o.

*Heuréka! Megtaláltam! Ennek a törvényszerűségnek a felismerésével nem volt nehéz bizonyítani azt, hogy a korona valódi aranyból készült-e vagy sem, hiszen most már megállapíthatta a szabálytalan test térfogatát.*⁸⁸

Elmondhatjuk, hogy minden kreatív folyamat hasonlít a problémamegoldáshoz, hiszen már meglévő információkkal dolgozunk, és korábbi tapasztalatokat használunk fel. A probléma megoldásakor és a kreatív gondolkodáskor is új stratégiákat hozunk létre és alkalmazunk. Ezáltal lesz minden problémamegoldás egyben *kreatív folyamat* is.

3.7. A kreativitásra való nevelés⁸⁹

A kreativitásra való nevelés kulcsa abban áll, hogy a nevelőnek segítenie kell a gyermeket képességei megfelelő kibontakoztatásában. Ehhez azonban elengedhetetlen a gyermek egyéni képességeinek ismerete. Ez azért fontos, mert ezáltal fel tudjuk mérni, hogy mihez ért igazán a gyermek, és így nem várunk el tőle semmi olyat, amihez kevésbé vagy egyáltalán nincs képessége. Mindehhez olyan pedagógusokra van szükség, akik nemcsak kapcsolatban vannak az egyes művészeti ágakkal (jelen esetben a zenével), hanem művelik is azokat. A kreativitásra neveléshez elengedhetetlen, hogy maga a pedagógus is kreatív személyiség legyen, akire jellemzők a következő tulajdonságok:

- Minden gyermeket egyformán szeret, és bizalommal fordul feléjük. Ezáltal oldódnak a gyermekben lévő gátlások.
- Ismeri minden gyermek egyéni képességét és fejleszti azokat.
- A kreativitásra való neveléshez megteremti a megfelelő feltételeket és biztosítja a szeretetteljes légkört.
- Lehetőséget biztosít a kreativitás fejlődésének azáltal, hogy pedagógiai módszereiben kreatív.
- Támogatja és segíti az adott probléma különböző típusú megközelítéseit.
- Képes a gyermek szintjén kreatív módon alkotni.

⁸⁸ Általános pszichológia

www.bbtepedsm.ro/letoltheto/Lélektan%20jegyzet-2011.doc 2012.08.11.

⁸⁹ vö. Landau, Erika (1974): A kreativitás pszichológiája, i.m. 102-106. o.

A kreativitás megfelelő mértékű fejlődésének tehát feltétele a pedagógus személye is. Az ő feladata, hogy a nevelés során kialakítsa a gyermekben a kreatív gondolkodást, melyet a következő tényezők segítenek:

- A pedagógus nevelése értékközpontú legyen.
- Segítse a gyermeket az adott probléma felismerésében és megoldásában.
- Dicsérje és méltányolja a szokatlan megoldásokat és a különbözőféle válaszokat.
- Higgyen a saját tevékenységében.

A fentiekben már olvashattunk a zene jótékony hatásáról, ami által érzékenyebbé, nyitottabbá válunk nemcsak a világra, hanem egymásra is. Így megismerhetjük a másik ember lelki világát, amely által képesek leszünk egymás mellett békességben élni és közösen alkotni.

Ha belegondolunk, ez alapján működik óvodáinkban a közös éneklés és erre épül a későbbiekben az egész Kodály-koncepció, melynek csúcsa a kóruséneklés. E kettő (az óvodai együtt éneklés és a majdani kóruséneklés) egyfajta szocializációs lépcsőt mutat egészen a kezdetektől, s ennek a folyamatnak később sincs vége, mert az embernek mindig van mit tanulnia. S ha ezt beismerjük, akkor lehetünk mi magunk is kreatív személyek, akik nyitottak az új ötletekre, tervekre és nem zárkoznak el mások gondolatai elől. Ezzel a hozzáállással biztosak lehetünk afelől, hogy nevelői munkánk fejlesztő lesz.

3.8. A kreativitás fejlesztésének feltételei

Nagyon fontos, hogy már ebben a korban a pedagógus helyet adjon a gyermek önálló kezdeményezésének, legyen szó játékról vagy éneklésről. Ez a fajta gondolkodás csak gyakorlással érhető el.

- **Saját kezdeményezés:** Óvodás korban találkozik először a gyermek a „kezdeményezés” kifejezéssel, amikor az óvodapedagógusok a legkülönbözőbb tevékenységeket kezdeményezik.
- **Öntudatosság:** ha most megszokja a gyermek, hogy lehet bátran saját ötleteket kezdeményezni (természetesen megfelelő keretek között), akkor

biztosak lehetünk abban, hogy jó úton halad kreativitásának fejlődése⁹⁰, melynek igazi mozgatórugója a gyermeki fantázia és képzelőerő határtalansága.

- **Önbizalom:** Az öntudatossághoz szükség van nagyfokú önbizalomra is, melynek alakításában a pedagógusnak óvodában és iskolában egyaránt fontos szerepe van. Egy-egy dicsérő szó vagy elismerés (vagyis a pozitív visszajelzés) a pedagógus részéről építi a gyermek önbizalmát, annak elmaradása pedig rombolhatja, ami hosszútávon igen komoly következményekkel járhat. Kutatásom során találkoztam egy édesanyával, aki elmondta, hogy azért nem énekel gyermekeinek és azért nem járhatja őket zeneiskolába, mert óvodás korában pedagógusa csúnyán megszólta, hogy miért nem tud szépen énekelni, pedig szülei zenészek. Ebből is láthatjuk, milyen ereje (és akár romboló hatása) lehet kimondott szavainknak.

⁹⁰ vö. Landau, Erika (1974): A kreativitás pszichológiája, i.m. 111.o.

4. ZENEI KREATIVITÁST FEJLESZTŐ GYAKORLATOK, FELADATOK

„Még nem minden csillag fejtette ki hatását, még nem mind rajzolta ki a maga befolyását. Nem is fejeződött még be a művészetek kitalálása; azért senkit se akadályozzanak, aki valahol valami újat talál, vagy akár valami hallatlan dolog keresésére vállalkozik...”⁹¹

4.1. A fejlesztési folyamat célja

A zenei kreativitás célja, hogy az ember képes legyen félelmektől és gátlásoktól szabadon alkotni, melyben kifejezheti önmagát és érzéseit. Ez ugyanúgy érvényes az óvodás korú gyermekekre, mint a felnőtt emberre. Ezért teret kell biztosítanunk minden gyermek számára, hogy alkothasson, legyen szó saját dallam dúdolásáról vagy egy mondóka „megzenésítéséről”. Az ilyen gyermeki megnyilvánulások sokatmondóak lehetnek, mert árulkodnak a gyermek lelkiállapotáról, kedvéről és nem utolsósorban zenei képességeiről. Ha már ebben a korban ráérez a gyermek a zene szépségére és kedvet kap az alkotáshoz, biztosak lehetünk, hogy a mag, melyet elvetettünk a gyermekben, el kezdett kicsírázni. Ezért ebben a fejezetben összeállítottam egy - részben saját – játékgyűjteményt⁹². Először mindig az alapjátékot ismertetem, majd ennek a zenei kreativitást fejlesztő változatát.

4.2. Játék a csennddel

4.2.1. Ismerjük meg a csenndet⁹³

A hangokkal való játék alapja a csenn. Ha körbenézünk világunkban, akkor azt tapasztaljuk, hogy az ember szinte menekül a csenn elől. Utcán vagy a természetben járva is zenét hallgat, pedig a csenn olyan emberi alapigény, melyre mindenkinek szüksége van.

⁹¹ Sárý László (2010): Kreatív zenei gyakorlatok, Jelenkor Kiadó, Pécs, 20.o.

⁹² E fejezetben (4. fejezet) csak azokat a gyakorlatokat jelzem a lábjegyzetben, melyek nem tőlem származnak.

⁹³ vö. Dimény Judit (1981): Hang-játék, Zeneműkiadó, Budapest

A következő feladatok segítségével játékos formában ismertethetjük meg a gyermeket a csenddel.

4.2.1.1. Csend és a lélegzetvétel

A most következő játékban arra szeretnék kérni, hogy ülj kényelmesen és nyugodtan! Ha elhelyezkedtél, csukd be a szemedet és figyeld légzésedet! Szívd be a szádon a levegőt, majd az orrodon fújd ki!

Azt szeretném tőled kérdezni, hogy hallottad-e a saját lélegzetvételedet? Ha igen, mondd el, milyen volt a tempója: lassú, szaggatott vagy esetleg egyenletes?

Most megismételjük a feladatot, de úgy, hogy az orrodon keresztül szívd be és a szádon keresztül fújd ki a levegőt! Más volt a hangja a légzésednek, hogy az orrodon keresztül szívta be a levegőt?

4.2.1.2. Az erdő és a szellő

Gyerekek! Gyertek, feküdjete le ide a szőnyegre egymás mellé és csukjátok be a szemeteket! Pistike! Te leszel a szellő, ezért arra kérlek, hogy menj ki, és amikor jelt adok, olyan halkan gyere be a csoportszobába, amilyen halkan csak tudsz! A mi feladatunk az, hogy figyeljük meg, hogy halljuk-e a szellő hangját. Most pedig képzeljük az őszi erdőt, melyben a fák levelei aranyló és vörös színekben hullanak le az avarra. A fákon mókuskák szaladgálnak, s a földön hangyák gyűjtik be a télirevalót.

(Ez a feladat fejleszti a gyermekek képzeletét, fantáziáját, kreativitását, türelmét és koncentrációját.)

4.3. Játék a hanggal avagy a zenei hallás fejlesztése

4.3.1. A csend és az ajtó

Kérlek, hogy amilyen halkan csak lehet, csukd be, majd nyisd ki az ajtót! Mit gondolsz, volt hangmagasságbeli különbség az ajtó becsukása és kinyitása között?

Most arra kérlek, hogy jól csapd be az ajtót! Hangosabbnak vagy halkabbnak érezted a becsapódó ajtó hangját, mint amikor halkan becsuktad?

4.3.1.1. *Hangutánzó játék*

Keress egy olyan hangot, mellyel utánozhatod a becsapott ajtó hangját! (Ilyen lehet például egy nagy dobbantás.)

4.3.2. *Különböző hangmagasságok*

4.3.2.1. *Hanglánc*⁹⁴

(Ehhez a feladathoz több gyermek szükséges.) Üljetek le egy nagy körbe! Én közben körbejárok és mindenkinek a kezébe adok egy ütős hangszert. A feladat az lesz, hogy egymás után mindenki szólaltassa meg a hangszerét úgy, hogy csak egyet üthet rá/vele és a végén engedje kicsengeni a hangot.

A következő hangszer csak akkor szólalhat meg, ha az előző hangja már teljesen elhalt. Így a folyamat végére kialakulhat a hanglánc. (Hangszer lehet például triangulum, cintányér vagy csengő.)

(Ez a játék különösen is fejleszti a gyermek türelmét, koncentrációját és együttműködő képességét. Az erről szóló 2. számú táblázatot lásd a mellékletben.)⁹⁵

4.3.2.2. *Megszólaltatással egybekötött hangmagasság változás*

Az asztalon lévő tárgyakat válogasd szét, aszerint, hogy ha megütöd vagy megrázod, milyen hangot ad: magasat vagy mélyet. (A tárgyak: üres üveg pohár, üres konzervdoboz, tele gyufás doboz, fazékfedő.)

4.3.2.3. *Mondóka és hangmagasság változás*

Pistike és Bea, gyertek ide mellém! Pistike, súgj valamit Beának! Ezután menj a csoportszoba másik végébe és amilyen hangosan csak tudod, ismételd meg azt, amit az előbb súgtál!

⁹⁴ vö. Dimény Judit (1981): Hang- játék, i.m. 46.o.

⁹⁵ A 2-es számú táblázat a mellékletben.

4.3.2.4. *A hang hossza (időtartama)*

Kérlek, hogy nézz jól körül a csoportszobában! Keress egy olyan tárgyat vagy eszközt, amelyiknek szerinted a leghosszabban szól a hangja!

Ezután pedig keress olyat, amit gyengéden/finoman kell megütni, hogy szóljon! Így milyen hangot ad ki? Keményet vagy lágyat?

Most olyat válassz, amit keményen kell megütnöd ahhoz, hogy megszólaljon! Ennek milyen hangja volt az előzőhöz képest?

4.3.2.5. *A hanghossz és a hangmagasság*

(Ezt a feladatot kombinálhatjuk a 4.3.2.4-es feladattal. Mivel a zenei kreativitás épít a zenei nevelésre, ezért fontos ügyelni az egyes szintekre, hogy egy se maradjon ki. Ezért ez a feladat csak ebben a pontban végezhető el.)

Üsd meg a triangulumot, majd csendítsd meg a csengőt és végül üss össze két fazéktetőt! Melyiket hallottad magas vagy mély hangúnak?

Most arra kérlek, hogy újra szólaltasd meg az egyes eszközöket, és figyeld meg, hogy melyik szól rövid vagy hosszú ideig!

4.3.2.6. *Zenei idézetek a hangmagasságok elkülönítésére*

Megfelelő zenei alapozás után hívhatjuk segítségül a nagy mesterek műveit, melyek jól szemléltetik az egyes hangmagasságok közti különbségeket.

- W. A. Mozart: Die Zauberflöte (Varázsfuvola), (KV. 620.) II. felvonás, No.10. O Isis und Osiris. (Mozart e művének tárgyalására itt most nem térek ki, mivel erről a 2.7.2.2. pontban már volt szó.)
- W. A. Mozart: Die Zauberflöte, II. felvonás, No.14. Der Hölle Rache
- Bartók Béla⁹⁶: A kékszakállú herceg vára⁹⁷, 5. ajtó, Op.11. (Ebben a részben Judit, a Kékszakállú herceg új felesége - szoprán hang - háromvonalas „c”-t énekel.)

⁹⁶ Bartók Béla: (1881-1945) zongoraművész, népzenekutató, Zeneakadémia tanára

⁹⁷ Bartók Béla egy felvonásos operája, melyet 1918-ban mutattak be.

4.3.3. *Hangerőváltozás*

4.3.3.1. *Erősítés- halkítás folyamata*

Figyeld meg, hogyan változik a lábos hangja, ha megpöccinted, majd kezded, végül egy fakanállal ráütsz! Halkult vagy erősödött a lábos hangja?

Most ugyanez a feladat, csak fordítva végezd: először üss rá fakanállal és így tovább! Mit érzékeltél? Hogyan és mennyiben változott az előzőhöz képest a hang erőssége?

4.3.3.2. *Hangerőváltozás dobogással*

Amilyen halkan csak tudsz, járj egy helyben, majd fokozatosan gyorsítsd fel lépteidet és dobbanth akkora, amekkora csak tudsz! Mi történt? Hogyan változott a hangerősség?

4.3.3.3. *Zenei példák*

Itt is érvényes az, hogy csak a megfelelő alapok lefektetése után javasolt a komolyzene nagyjainak alkotásaival foglalkozni. (Olyan ez, mint az első klasszikus összhangzattan óra, melyben a diákkal először az I-IV-V-I funkciókört ismertetjük meg, és csak később a mellékszubdomináns fordulatokat.) A zenei nevelésre éppúgy igaz a fokozatosság elve, mint bármely más nevelési területre.

Hangerőváltozásra komolyzenei példák:

- J. Ch. Bach⁹⁸: Esz-dúr szimfónia Op.9. No.2. Allegro I.
- W. A. Mozart: Die Entführung aus dem Serail (Szöktetés a szerájból), (KV.384.) Nyitány
- Kodály Zoltán: Galántai táncok⁹⁹

⁹⁸ Johann Christian Bach (1735-1782) a gáláns stílus jeles képviselője

⁹⁹ Kodály Zoltán a Galántai táncokat 1933-ban komponálta.

4.4. A ritmusérzék fejlesztése

(A 2.7.2.3. pontjában már írtam példákat e képesség fejlesztésére, ezért itt most csak néhányat említek meg.)

4.4.1. *Egyenletes lüktetés*

Álljunk körbe és fogjuk meg egymás kezét! Arra kérlek benneteket, hogy mondjuk el együtt a *Gyerekek-gyerekek szeretik a perecet*¹⁰⁰ kezdetű mondókát, melyre járunk egyenletes ütemben!

(Ez a játék nem csak az egyenletes lüktetés érzetét segíti, hanem a gyermek memóriáját és figyelmét is.)

4.4.1.1. *Egyenletes lüktetés gyakorlása láblógatással vagy labdagurítással*¹⁰¹

Ez az előző pont tovább fejlesztése. Ebben a gyakorlatban nem körbe járunk, hanem széken ülve megpróbáljuk egyenletes ütemben lóbálni a lábunkat. De játszhatjuk úgy is, hogy párt választunk, majd leülünk a földre terpeszlásban és a mondóka alatt egyenletes ritmusra gurítjuk egymásnak a labdát.

4.4.1.2. *Egyenletes lüktetés és ritmus összekapcsolása*¹⁰²

Ahhoz, hogy a gyermek megtanulja érzékelni és elkülöníteni egymástól az egyenletes lüktetést és a ritmust, elengedhetetlen a nevelésben a fokozatosság elve. Ezért ez a pont épít az előző két pontban említettekre.

Berci! Neked adom a csörgőt, mellyel a körben járás alatt üsd az egyenletes lüktetést! Anikó! Kérlek, tapsold hozzá a mondóka ritmusát!

(Ennek a feladatnak a segítségével különösen a gyermekek koncentrációját fejlesztjük.)

¹⁰⁰ vö. Forrai Katalin (2009): Ének az óvodában (32-es számú mondóka), i.m. 121. o.

¹⁰¹ vö. Bánki Vera (2005): Csak az ember hallgat zenét, in: Nevelés ötlet(1)esen, Barangolás a zene világában (szerk.: Balázné Szűcs Judit), SZORT Bt. OVIZUÁL Kreatív Műhely, Budapest, 12.o.

¹⁰² vö. Csuka Tímea (2006): A zene szeretetére nevelés, zenei tehetséggondozás, ALAP Pedagógiai Központ, Budapest, 18. o.

4.5. Zenei alkotóképesség fejlesztése

4.5.1. *Köszönés*¹⁰³

Korosztálytól függően változik az a reláció, melyre improvizálunk („szó-mi”, „dó-mi-szó”, „dó-ré-mi-szó”, stb). Az egyszerűség kedvéért a „szó-mi” relációt választom, mellyel a foglalkozás elején/végén köszönhetjük a gyermekeket.

4.5.2. *Játék saját nevünkkel*

Gyertek, gyerekek! Üljetek ide mellém! Arra kérlek benneteket, hogy mindenki mutakozzon be a többieknek! „Szó-mi” relációval dallamot rögtönzök a saját nevemre, majd tovább adom a stafétát. (Természetesen a foglalkozások előre haladtával bővíthető ez a reláció.)

4.5.3. *Játék a szüleink nevével*

Ez a játék az előzőnek a folytatása, melyben a gyermeknek már nem egy, hanem két névre kell dallamot rögtönöznie.

4.5.4. *Babázunk*

(Ez a játék több gyermekkel is játszható, most az egyszerűség kedvéért egy gyermekkel írom le.)

Gyere ide, Anikó! Nézd meg az én babámat! Ugye szép? Úgy hívják, hogy Bea. (Erre a névre is rögtönzök egy dallamot, mellyel arra készítem a gyermeket, hogy ő is rögtönözzön egyet a babájának nevére). A te babádat hogy hívják?

Az én babám már nagyon álmos. A tied nem? Gyere, fektessük le őket! (Ebben a feladatban az altatáshoz egy altatódalt énekelek, mely alatt simogatom a baba arcát, egyenletes lüktetés vagy a dal ritmusa szerint, attól függően, hogy hány éves gyermekről van szó.)

(E játékban egyszerre fejlesztjük a gyermek alkotóképességét, ritmusérzékét és éneklési készségét.)

¹⁰³ vö. Bánki Vera (2005): Csak az ember hallgat zenét, i.m. 21.o.

4.5.5. Ritmusimprovizálás

Gyertek, gyerekek! Üljünk körbe! A most következő játékban a ritmuskészlettel fogunk játszani. Én fogom kezdeni. Egy ritmust fogok tapsolni, majd tovább adom valakinek, aki szintén tapsol valamilyen ritmust.

(Ez a játék fejleszti a gyermek koncentrációját, figyelmét, ritmusérzékét és improvizáló képességét.)

4.5.5.1. További játék a ritmusimprovizálás fejlesztésére

(Tegyünk kis kavicsokat egy Kinder tojásba, egy jól leragasztott, biztonságosan lezárt konzervdobozba, egy gyufás dobozba, egy műanyag üvegbe, majd ültessük körbe a gyerekeket és osszunk ki mindenkinek egy tárgyat!)

A játékot úgy fogjuk játszani, hogy te, Berci, megrázod valamilyen ritmusban a tárgyadat, majd tovább adod a melletted ülőnek, és így tovább.

(Ez a játék is - hasonlóan az előzőhöz - fejleszti a gyermek koncentráló képességét és ritmuskésztségét.)

5. KUTATÁSI EREDMÉNYEIM ISMERTETÉSE

Kutatásaim kiindulópontját két hipotézis képezte. Az egyik szerint ma a 27-33 éves - óvodáskorú gyermekkel rendelkező - édesanyák összességében kevesebbet énekelnek gyermeküknek, mint a mai 19-24 éves (egyetemista), illetve 16-18 éves (középiskolás) fiataloknak énekeltek kisgyermekkorukban. Ez a kérdés azért foglalkoztatott, mert kíváncsi voltam arra, hogy a gyermek milyen zenei környezetből érkezik az óvodába. Az óvodai zenei nevelés épít a gyermeket a családi környezetben ért zenei hatásokra, melyek megléte alapvető feltétele zenei fejlődésének. Ennek tükrében két kérdéskörben vizsgáltam.

- Véletlenszerűen kiválasztott, Pécssett élő, ma óvodás korú gyermekkel rendelkező, 27-33 éves édesanyákat megkérdeztem: *Szokott-e Ön énekelni gyermekének?* A személyes megszólítás módszerét alkalmaztam, melynek során először az édesanya életkora felől érdeklődtem. A vizsgálat alapját 50 fős minta képezte. Azért ezt a korosztályt választottam kutatásom alanyául ebben a kérdéskörben, mert napjainkban jelentősen kitolódott a családalapítás és a gyermekvállalás ideje.
- A másik kérdéskörben két korosztállyal - 19-24 éves (egyetemista) és 16-18 éves (középiskolás) – kapcsolatosan vizsgáltam. Mindkét korosztálynál 50-50 fős mintával dolgoztam, melynek alanyai szintén pécsiek voltak. A kiválasztás véletlenszerű volt. A kérdőíves módszert alkalmaztam. A kérdőívet a megkérdezettek egy része kézzel, a másik része interneten töltötte ki. A kérdés itt nem csak arra irányult, hogy kicsiny korukban rendszeresen énekelt-e nekik édesanyjuk, hanem vizsgáltam azt is, hogy ők maguk hogyan képzelik születendő gyermekük zenei nevelését, amikor azok elérik az óvodáskort?

Másik hipotézisem szerint a mai óvodai nevelés kevésbé hangsúlyozza a zenei nevelés és a zenei kreativitás fontosságát. Megvizsgáltam 13-13 véletlenszerűen kiválasztott budapesti és pécsi önkormányzati óvoda Helyi Nevelési Programjában azt a kérdést, hogy mekkora hangsúlyt fektetnek a zenei nevelés fontosságára és a zenei kreativitás fejlesztésére. A dokumentumelemzés módszerét alkalmaztam.

5.1. Kutatási eredmények az első hipotézissel kapcsolatban

5.1.1. 27-33 éves (óvodáskorú gyermekkel rendelkező) édesanyák

Vizsgálatom a személyes megszólítás módszerén alapult. Minden édesanyának feltettem a kérdést: *Szokott-e Ön énekelni gyermekének?* A kutatás időtartama: 2012. szeptember hónap.

A vizsgálat meglepő eredményt adott, hiszen a kutatás során megkérdezett - ma óvodás korú gyermekekkel rendelkező - édesanyáknak csak mintegy fele, 52,38% énekel rendszeresen gyermekének. (Az 1. számú diagramot lásd a mellékletben.)¹⁰⁴

5.1.2. 19-24 éves (egyetemista) és 16-18 éves (középiskolás) korosztályok

A két korosztálynál a kérdőíves módszert alkalmaztam. A kutatás időtartama: 2012. szeptember hónap. (A kérdőíveket - az 1.a. és 1.b. dokumentumokat – lásd a mellékletben.)¹⁰⁵

A 19-24 éves korosztálynál a megkérdezettek 74,51%-a lány, 25,49%-a fiú volt. 82,35%-nak rendszeresen énekelt otthon az édesanyja kisgyermekkorában. (Az 1. számú diagramot lásd a mellékletben)¹⁰⁶. 90,19% tartja fontosnak, hogy az édesanya rendszeresen énekeljen gyermekének. 84,31% választana olyan óvodát gyermekének, melyben a zenei nevelést kiemelten kezelik. 74,50% járatná zeneóvodába leendő gyermekét.

A 16-18 éves korosztály esetében a megkérdezettek 80,00%-a lány, 20,00%-a fiú. A kérdőívek azt mutatták, hogy a megkérdezett fiatalok 88,00%-ának rendszeresen énekelt otthon az édesanyja kisgyermekkorában. (Az 1. számú diagramot lásd a mellékletben)¹⁰⁷. 98,00% tartja fontosnak, hogy az édesanya rendszeresen énekeljen gyermekének. 88,00% választana olyan óvodát, melyben a zenei nevelést kiemelten kezelik. 70,00% járatná zeneóvodába leendő gyermekét.

A kérdőívekben azért a kiválasztott kérdések szerepeltek, mert arra is kíváncsi voltam, hogy a mai fiatalok számára lényeges-e, hogy az édesanya rendszeresen énekeljen kisgyermekének. Fontosnak tartottam azt is megkérdezni, hogy miként látják

¹⁰⁴ Az 1. számú diagramot lásd a mellékletben.

¹⁰⁵ Lásd az 1.a. és 1.b. dokumentumokat a mellékletben.

¹⁰⁶ Az 1. számú diagramot lásd a mellékletben.

¹⁰⁷ uo.

leendő gyermekük óvodáskorban történő zenei nevelését (kiemelt zenei nevelés, valamint zeneóvodába járatás), hiszen a kérdésekre adott válaszokból fontos következtetések vonhatók le a jövőre nézve.

5.2. Kutatási eredmények a második hipotézissel kapcsolatban

Véletlenszerűen kiválasztottam Budapest és Pécs önkormányzati óvodái közül 13–13-at, és megvizsgáltam Helyi Nevelési Programjukat abból a szempontból, hogy mekkora hangsúlyt fektetnek a zenei nevelés fontosságára és a zenei kreativitás fejlesztésére.

A teljesebb kép érdekében azonban az illető intézmények rövid internetes ismertetőjét is elemeztem. Utóbbit azért tartottam fontosnak, mert az érdeklődő szülők az internetes felületen is megpróbálnak információhoz jutni az adott óvoda nevelési programjával kapcsolatban. A kiválasztott budapesti óvodák 38,46%-ának internetes ismertetőjében szerepel az ének, zene, zenei nevelés kifejezés valamelyike. (Lásd a 4. és 6. számú táblázatot a mellékletben.)¹⁰⁸ A 13 kiválasztott pécsi óvoda esetében ez a szám még alacsonyabb értéket mutat: 23,08%. (Lásd az 5. és 7. számú táblázatot a mellékletben.)¹⁰⁹

5.2.1. Zenei nevelés a Helyi Nevelési Programban¹¹⁰

5.2.1.1. Budapesti önkormányzati óvodák

A kiválasztott budapesti óvodák HNP-inek 61,54%-a nagyon komolyan foglalkozik a zenei nevelés témakörével (például a Mókus Óvoda, amely részletesen kifejti az egyes módszereket, eszközöket és fejlődési szakaszokat). 23,08% csak említés szintjén foglalkozik vele, 15,38% pedig meg sem említi (Ezzel kapcsolatosan lásd a 4. és 6. számú táblázatot a mellékletben.)¹¹¹

¹⁰⁸ Lásd a 4. és 6. számú táblázatot a mellékletben.

¹⁰⁹ Lásd az 5. és 7. számú táblázatot a mellékletben.

¹¹⁰ A továbbiakban HNP

¹¹¹ Lásd a 4. és a 6. számú táblázatot a mellékletben.

A Mókus Óvoda HNP-jének néhány részlete jól mutatja, hogy az említett intézmény kiemelten kezeli a zenei nevelés fontosságát. (Lásd a 2. számú dokumentumot, mely a HNP zenei neveléssel foglalkozó részét tartalmazza.)¹¹²

„A zenei nevelésünk keltse fel a gyermekek érdeklődését, formálja a zenei ízlését, tegyen fogékonnyá a zene iránt. A gyerekek jussanak minél több olyan zenei élményhez, amely megalapozhatja a zenei anyanyelvüket.”¹¹³ Ennek egyik eszköze a mondóka, mely (a HNP írója szerint) megalapozza az anyanyelvet, lüktetése pedig segíti a beszédhallás képességét, ritmikussága pedig mozgásra serkenti a gyermeket. Másik eszköze az énekes játék, mely fejleszti a kommunikációs készséget és a viselkedéskultúrát.

További pontjában részletesen kifejti a zenei alkotókészség egyes fejlődési szakaszait.

„Az óvodában először spontán halandzsázással, dúdolgatás közbeni test, vagy testrész hintáztatásával, lábdobolással nyilvánul meg az improvizáció. Később irányított is lehet, az óvodapedagógus által kezdeményezett játékhelyzetekben a gyermek játékos, zenei alkotókedvét inspiráló feladatot kap (pl. kérdés-felelet, szövegre dallam, dallamra szöveg, ritmusra szöveg, zene-mozgás).”¹¹⁴

Ezekből is látható, hogy a program milyen nagy hangsúlyt fektet a zenei nevelés fontosságára, ellentétben azokkal az óvodákkal, amelyek csak említés szintjén foglalkoznak a témával.

5.2.1.2. Pécsi önkormányzati óvodák

A kiválasztott pécsi óvodák 38,46%-a nagyon komolyan foglalkozik a zenei nevelés témakörével. 53,85% csak említés/felsorolás szintjén foglalkozik vele, míg 7,69% meg sem említi. (Lásd az 5. és 7. számú táblázatot a mellékletben.)¹¹⁵

A zenei nevelés témakörével kiemelten foglalkozó óvodák között található például az Illyés Gyula Általános Iskola és Óvoda is, mely a HNP-ben részletesen kifejti az egyes módszereket, eszközöket és fejlődési szakaszokat. (Lásd a 3. számú

¹¹² Lásd a 2. számú dokumentumot a mellékletben.

¹¹³ Részlet a Mókus Óvoda helyi nevelési programjából.

¹¹⁴ uo.

¹¹⁵ Lásd az 5. és a 7. számú táblázatot a mellékletben.

dokumentumban a mellékletben.)¹¹⁶ Az intézmény HNP-je bemutatja számunkra nevelési programjuk komolyságát. Fontosnak tartja az intézmény a zenei kreativitás fejlesztését igényesen válogatott kortárs művészeti alkotások megismertetésével. A zenei kreativitás fejlesztése mellett foglalkozik a ritmusérzék és a kreatív mozgás fejlesztésével, mely sokszínű zenéből épül fel. Ilyenek a népi gyermekdaljátékok, a gyermek műdalok, a hangszeres dalok, a kortárs zeneművészeti alkotások. Mindezek kifejtése mellett pedig részletesen leírja a zenei nevelés egyes fejlődési szakaszait.

5.3. A kutatási eredmények összegzése

A 19-24 éves (egyetemista) és 16-18 éves (középiskolás) korosztályokkal kapcsolatos eredményeket elemezve megállapítható, hogy a zeneóvodát kivéve valamennyi kérdésnél némileg magasabb százalékat mutat a 16-18 éves korosztály. Mindenképpen pozitívumként értékelhető, hogy mindkét korosztály igen magasan értékelte leendő gyermeke óvodáskori zenei nevelésének fontosságát, valamint azt, hogy az édesanya rendszeresen énekeljen gyermekének.

A 27-33 éves (óvodáskorú gyermekkel rendelkező) édesanyák válaszait vizsgálva látható, hogy ma jóval kevesebb édesanya énekel rendszeresen gyermekének, mint az előző két korosztályhoz tartozó fiataloknak énekelt édesanyjuk a hasonló időszakban. Ez a tény még inkább rámutat az óvodai zenei nevelés jelentőségére, amelynek a gyermekre kifejtett jótékony hatása nem (vagy csak kevésbé) tud érvényesülni, ha az alapok hiányoznak. Ebben az esetben a szülő helyett az óvodai nevelésnek kell azokat pótolni. A kapott adatok szerint az óvodába járó gyerekek felénél erről van szó. Kodály Zoltán a következőképpen ír erről a *Zene az óvodában* című könyvében: „Az újabb lélektan meggyőzően fejt ki, hogy a nevelésben a három-hét éves kor sokkal fontosabb a következő éveknél. Amit ez a kor elront vagy elmulaszt, később helyrehozni nem lehet. Ezekben az években eldőlt az ember sorsa jóformán egész életére.”¹¹⁷

A HNP-kutatás eredményeit elemezve a budapesti óvodáknál elég magas azok százaléka, amelyek nagyon komolyan foglalkoznak a zenei neveléssel a HNP-ben. A

¹¹⁶ A Pécsi Illyés Gyula Általános Iskola és Óvoda Helyi Nevelési Programjának részletét lásd a 3-as számú dokumentumban a mellékletben.

¹¹⁷ vö: Kodály Zoltán (2008): *Zene az óvodában*, i.m. 14. o.

pécsi óvodák esetében ez az érték lényegesen kisebb. Azok jelentősek inkább, amelyek csak említés szintjén foglalkoznak vele.

Lényeges szempont az értékelésnél, hogy a fővárosban nagyságrendileg több az önkormányzati óvoda, mint Pécsen. Így a budapesti adatok csak kicsiny részét képezik le az ottani óvodáknak.

A pécsi óvodák esetében aránylag kevés HNP-hez jutottam hozzá, ezért is csak 13 intézményt vizsgáltam. Felvetődik a kérdés, hogy ha valamennyi pécsi önkormányzati óvoda HNP-je elérhető és vizsgálható lenne, mennyiben kapnék a mostanítól eltérő kutatási eredményt.

6. ÖSSZEGZÉS

„A zene az életnek olyan szükséglete, mint a levegő. Sokan csak akkor veszik észre, ha már nagyon hiányzik.”¹¹⁸ (Kodály Zoltán)

Dolgozatomban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy miért fontos a zenei nevelés és a zenei kreativitás fejlesztése már óvodáskorban. A bevezetést követően ezért megkíséreltem az első fő témakör (a zenei nevelés) elméleti megalapozását, melyben többek között a Kodály-koncepció négy alappillére is bemutatásra került, melyek közül számunkra (az óvodáskor miatt) különösen is jelentős az éneklés elsődlegességének, valamint a képesség- és készségfejlesztéssel együtt járó transzferhatásoknak a hangsúlyozása.

A zenei nevelés fejlesztő hatásának kutatásokkal való igazolására Hans Günther Bastian, Kokas Klára és Barkóczi Ilona-Pléh Csaba kutatási eredményeit hoztam fel példaként, melyek jól mutatták, hogy az emelt óraszámú ének-zene oktatás pozitívan hat más tanulmányokra is (pl. matematika, nyelvek, stb.), sőt szociális hatása is kimutathatóan kedvező a gyermekekre nézve.

Az óvodai zenei nevelés fontos részét képezi a zenei képességek fejlesztése is. E részt főként Forrai Katalin módszertani anyaga alapján tárgyaltam. Láthattuk, hogy az énekes gyermekdaljátékok és mondókák által egymással összekapcsolódva fejlődik a gyermek érzékenysége, identitástudata, memóriája, szocializációs és alkalmazkodó készsége, önfegyelme, képzelete, kreativitása, ritmusérzéke, zenei hallása, tonalitás érzete, stb.

Ideális esetben a zenei nevelés egy egész életen át tartó fejlődési folyamat, ezért nem érhet véget sem az óvoda, sem az iskolai tanulmányok befejeződésével. Ebből következik, hogy nem alkalomszerű, hanem rendszeres, szükségszerű és állandó kell, hogy legyen. Amennyiben az előbbivel együtt jár a képességfejlesztés is, akkor elmondható, hogy leraktuk a zenei kreativitás alapját.

A világ a kreatív ember ötletei és gondolatai által halad előre. Olyan emberekre van tehát szükség, akik merik máshogy, másféle szemszögből látni a dolgokat, és mernek

¹¹⁸ Citatum – Kodály Zoltán, i.m.

valami egészen újat alkotni. Ehhez azonban elengedhetetlen a kreativitásra való nevelés, melyben az óvodáknak kiemelt jelentősége van. Ezért a dolgozat következő fő témakörként a kreativitást tárgyaltam, melyben kitértem többek között a kreatív személyiség jellemző tulajdonságaira is, melyeket Guilford alapján mutattam be. A dolgozatban megállapítást nyert, hogy az óvodapedagógusnak ismernie kell egyrészt a gyermekek egyéni képességeit, ugyanakkor a kreativitás motivációit is, valamint a kreatív folyamatot és annak fázisait. Az is kitűnt azonban, hogy a kreativitásra való nevelésben nélkülözhetetlen a kreatív gondolkodású pedagógus. Fontos, hogy olyan feladatokat adjon a gyermek számára, melyek fejlesztik kreativitását. Ehhez kíséreltem meg összeállítani a dolgozat következő nagyobb részében bemutatott - részben saját összeállítású – játékgyűjteményt, amely nemcsak az általános emberi tulajdonságokat fejleszti, valamint a zenei képességeket, de a zenei kreativitást is.

A következő részben a dolgozat alapkérdésével szoros összefüggésben álló kutatásaimat és azok eredményeit ismertettem. Kíváncsi voltam, hogy a gyermek milyen zenei környezetből érkezik az óvodába. (Ez a tényező a fejlesztő zenei feladatok kiválasztásánál fontos szempontot jelent.) Első hipotézisemmel kapcsolatban a kutatási eredményeim azt mutatták, hogy ma valóban kevesebb édesanya énekel rendszeresen kisgyermekének. Reménykeltő azonban az a tény, hogy a kutatás során megkérdezett 19-24 éves (egyetemista), illetve 16-18 éves (középiskolás) korosztály nagy többsége fontosnak tartja, hogy (leendő) gyermekének énekeljen, valamint óvodáskorban is megfelelő, színvonalas zenei nevelésről gondoskodjon számára.

A második hipotézissel kapcsolatban a kiválasztott óvodák HNP-inek vizsgálata azt mutatta, hogy a budapesti óvodák között jóval több kezeli kiemelt kérdésként a zenei nevelés jelentőségét, mint pécsi. Ugyanakkor még az egyes városokon belül is nagy a különbség bizonyos óvodák között a téma fontosságának megítélésében.

Összességében a vizsgált pécsi óvodákról mondható el inkább, hogy kevésbé hangsúlyozzák a zenei nevelés fontosságát. A zenei kreativitás fejlesztése fontosságának hangsúlytalansága azonban már sajnos mindkét városra érvényes.

Fontos megjegyezni, hogy alapvetően nem a két város óvodáinak összehasonlítása volt célom, hanem annak részletes vizsgálata, hogy a kiválasztott önkormányzati óvodák HNP-iben mekkora súlyt helyeznek a zenei nevelés és a zenei kreativitásfejlesztés fontosságára.

Budapest esetében első látásra elég jó eredménynek tűnik azon óvodák százaléka, melyek kiemelten kezelik a zenei nevelés fontosságát. Mint leendő zenepedagógus, azonban úgy gondolom, hogy a többi óvodának is (budapestinek és pécsinek egyaránt) törekednie kellene HNP-jében nagyobb súlyt helyezni a zenei nevelésre, hiszen ez a gyermek nevelésének más területein is jótékony hatást fejthetne ki (amint láthattuk ezt a dolgozatban is).

Bár nélkülözhetetlen, hogy otthon az édesanya rendszeresen énekeljen a gyermekének, és ezzel is hozzájáruljon az alapok lefektetéséhez, azonban nem hiányozhat a következő lépcsőfok sem, melyet az óvodának kell kiépítenie. Ha ezen a szinten kimarad a gyermek életéből a zenei nevelés, akkor az iskolában nagy hátrányokkal indul. A tiszta éneklés, a ritmusérzék, a hangmagasságok elkülönítésének bizonyos fokú meglétére épít az iskola. Amennyiben ezek hiányoznak, akkor ezek transzferhatása is elmarad a várt szinttől, mivel a gyermek zenei képessége nincs megfelelően képezve. Így hangsúlyozottan fontossá válik az óvodai zenei nevelés jelentősége az iskolát megelőző években. Azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy az egész embert is formálja.

A kutatási eredményeket látva felértékelődik minden olyan törekvésnek a jelentősége, amely hangsúlyozza a rendszeres éneklés fontosságát a kisgyermeket nevelő édesanyák részéről, valamint erősíteni próbálja az óvodák HNP-iben a zenei nevelés és zenei kreativitás fejlesztésének súlyát.

Meg kell említenem még a kutatásaim során felmerült nehézségeket. Az egyik problémát az jelentette, hogy a megkérdezett édesanyák mintegy tizede bizalmatlan volt hozzám, s végig sem hallgatott. További nehézséget okozott, hogy a 19-24 éves (egyetemista), illetve a 16-18 éves (középiskolás) korosztály számára kiosztott kérdőívnek csak felét kaptam vissza kitöltve.

Végezetül azt is meg kell jegyezmem, hogy a dolgozatban alkalmazott megközelítés, valamint az említett kutatási szempontok korántsem merítik ki a címben foglalt téma vizsgálatának lehetséges módjait. További kérdésként vethető fel például, hogy miért énekelnek kevesebbet az édesanyák gyermeküknek? Egy újabb kutatási téma lehetne az is, hogy a HNP-ben leírtakhoz képest mit valósít meg ténylegesen az óvoda a zenei nevelés, illetve a kreativitásfejlesztés területén.

IRODALOMJEGYZÉK

Könyvek, lexikonok

Böhm László (1961): Zenei műszótár, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest

Csuka Tímea (2006): A zene szeretetére nevelés, zenei tehetséggondozás, ALAP Pedagógiai Központ, Budapest

Dimény Judit (1981): Hang-játék, Zeneműkiadó, Budapest

Forrai Katalin (2009): Ének az óvodában, Editio Musica Budapest, Budapest

Hensel, Sebastian – Honti Irma (1979): A Mendelssohn család, Zeneműkiadó, Budapest

Landau, Erika (1974): A kreativitás pszichológiája, Tankönyvkiadó, Budapest

Orpheusz és Eurüdiké (1976), in Görög regék, Móra Ferenc Könyvkiadó, 267-269.o.

Sáry László (2010): Kreatív zenei gyakorlatok, Jelenkor Kiadó, Pécs,

Szentírás (1997), Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest

Szemelvényes kötetek

Bagdy Emőke (2002): Hangzás, mozgás, ritmus: a muzikalitás lelki szerveződésének méhen belüli gyökerei, in: Hang és lélek. Új utak a zene és társadalom kapcsolatában. Zenei nevelési konferencia (szerk.: A konferenciát előkészítő bizottság), 43-51.o., Magyar Zenei Tanács, [h.n.]

Bánki Vera (2005): Csak az ember hallgat zenét, in: Nevelés ötlet(l)esen, Barangolás a zene világában (szerk.: Balázsne Szűcs Judit), 5-26.o., SZORT Bt. OVIZUÁL Kreatív Műhely, Budapest

Fekete Anna (2002): Mindenik embernek a lelkében dal van, in: Hang és lélek. Új utak a zene és társadalom kapcsolatában. Zenei nevelési konferencia (szerk.: A konferenciát előkészítő bizottság), 115-129.o., Magyar Zenei Tanács, [h.n.]

Hámori József (2002): Az emberi agy és a zene, in: Hang és lélek. Új utak a zene és társadalom kapcsolatában. Zenei nevelési konferencia (szerk.: A konferenciát előkészítő bizottság), 40-42.o., Magyar Zenei Tanács, [h.n.]

Király József (2005): A zene hatalmának lélektana, in Zeneterápia szöveggyűjtemény. Válogatott írások a művészetterápia köréből, a tudomány és a média világából (szerk.: Lindenbergné Kardos Erzsébet), 9-37.o., Kulcs a Muzsikához Kiadó, Pécs

Kis Jenőné (szerk.) (1992): Szemelvénygyűjtemény az ének-zene tantárgypedagógiához, CSVM Tanítóképző Főiskola Kiadója, Kaposvár

Knappek, Rainer (2002): Az intenzív zenei nevelés hatása a gyermek általános és individuális fejlődésére, in: Hang és lélek. Új utak a zene és társadalom kapcsolatában. Zenei nevelési konferencia (szerk.: A konferenciát előkészítő bizottság), 95-108.o., Magyar Zenei Tanács, [h.n.]

Kodály Zoltán (1974): Visszatekintés I., Szerk.: Bónis Ferenc, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest

Kodály Zoltán (2008): Zene az óvodában, in: Zenei nevelés az óvodában szöveggyűjtemény (szerk.: Hovánszki Jánosné), 13-19.o., Didakt Kft, Debrecen

Kokas Klára (2008): A Kodály-módszerről, in: Zenei nevelés az óvodában szöveggyűjtemény (szerk.: Hovánszki Jánosné), 20-27.o., Didakt Kft, Debrecen

Konta Ildikó Mária (2005): A zeneterápia szerepe a prevencióban és a rehabilitációban, in: Zeneterápia szöveggyűjtemény. Válogatott írások a művészetterápia köréből, a tudomány és a média világából (szerk.: Lindenbergné Kardos Erzsébet), 129-142.o., Kulcs a Muzsikához Kiadó, Pécs

Konta Ildikó Mária (2005): Az óvoda és az iskola közötti átmenet megélése a tanító személyiségével, in: Zeneterápia szöveggyűjtemény. Válogatott írások a művészetterápia köréből, a tudomány és a média világából (szerk.: Lindenbergné Kardos Erzsébet), 220-228.o., Kulcs a Muzsikához Kiadó, Pécs

Urbánné Varga Katalin (2005): Zene és terápia, in Zeneterápia szöveggyűjtemény. Válogatott írások a művészetterápia köréből, a tudomány és a média világából (szerk.: Lindenbergné Kardos Erzsébet), 99-116.o., Kulcs a Muzsikához Kiadó, Pécs

Internetes források

A zene mélyén ott rejlik a nevelés
<http://www.parlando.hu/Platon1.html>, 2012.11.05.

Az intelligencia fogalma, pedagógiai- pszichológiai kiegészítő
http://epa.oszk.hu/00200/00220/00046/pdf/firka_EPA00220_2006_2007_02_69-71.pdf, 2012.08.26.

Az intelligens magzat I.
<http://www.valtozovilag.hu/t365/tux1115.htm>, 2012.08.23.

Az iskolai egészségfejlesztés tanulási eredményességet javító hatásának bizonyítékai,
http://www.ogk.hu/files/Egfejl_es_tanulas.pdf, 2012.08.24.

Általános pszichológia

www.bbtapedsm.ro/letoltheto/Lelektan%20jegyzet-2011.doc 2012.08.11.

Balogh Mária - Czikó Gabriella: Az óvodai zenei nevelés módszertana I.

<http://www.nyeomszsz.org/orszavak/pdf/Ovodai+zenei+neveles.pdf>, 2012. 08. 07.

Citatum – Kodály Zoltán

http://www.citatum.hu/szerzo/Kodaly_Zoltan, 2012.10.23.

Erich Fromm idézetek

<http://idezetek.ma/szerzo/Erich%20Fromm>, 2012.08.11.

Fodor László: A kreatív személyiség

http://www.rmpsz.ro/web/images/magiszter/2007_nyar/03.pdf, 2012.08.11.

Kodály Zoltán zenepedagógiai koncepciója

http://www.kodaly-inst.hu/kodaly/concept_hu.htm, 2012.10.25.

Masopust Katalin: Motiváció és értékelés a művészeti oktatásban I.-II.

<http://www.parlando.hu/2012/2012-3/Masopust.htm>, 2012.08.24.

Miért énekeljünk, zenéljünk nap mint nap?

http://kerekito.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=437%3Amiert-enekeljuenk-zeneljuenk-nap-mint-nap--a-zene-hatasa-a-kisgyermek-fejldesere&catid=37%3Aolvasnivalok&Itemid=1, 2012.10.23.

MELLÉKLET

Táblázatok:

1. számú táblázat: Az emberi agy és a képességek

<i>Bal agyfélteke</i>	<i>Jobb agyfélteke</i>
Beszédkésztség, beszédközpont	Hangszín, hangmagasság, harmóniák érzékelése
Ritmus érzék	Dallamok memorizálása, előidézése
Jobb kéz ügyesebb az egyszerűbb ritmusjelzésekben.	Bal kéz mozgatója
Logikus gondolkodás	Kreativitás, képzelet, befogadás, érzelem, absztrakt gondolkodás

2. számú táblázat: A hanglanc játék fejlesztő hatásai

<i>Fejlesztő hatásai</i>
Koncentráció
Türelem
Együttműködés képessége

3. számú táblázat: A zene jótékony hatásainak összegző táblázata

<i>Képesség fejlesztésének típusa</i>	<i>Eredmény</i>
Ritmus	Fejleszti a figyelmet és koncentrációt
Dallam	Érzésvilágot nyitja meg
Dinamika és a hangszín	Segíti a hallást
Éneklés	Tüdőkapacitás és helyes légzés segítése

4. számú táblázat:

**13 véletlenszerűen kiválasztott budapesti önkormányzati óvodával
kapcsolatos kutatási eredményeim**

Óvoda neve	Internetes ismertetőben szerepel az „ének, zene vagy zenei-nevelés” kifejezés	Helyi Nevelési Programban részletesen foglalkozik a zenei nevelés kérdésével	Internetes elérhetőség
<i>Bástya Óvoda (5. kerület)</i>	Nem fordulnak elő a fent említett kifejezések. (A zene óvoda szó fordul csak elő, de az is egyszer.)	A programban még említés szintjén sem jelenik meg a zenei neveléssel foglalkozó témakör. (A zene óvoda is csak említésszerűen.)	http://bastyaovi.netii.net/ (2012. 09.24.)
<i>Bóbita Óvoda (17. kerület)</i>	A fent említett kifejezések közül egyet sem említ meg.	Nagyon komolyan kifejti az egyes módszereket és fejlesztési folyamatokat. (Külön fejezetet szentel a kreativitás nevelésére!)	http://bobitaovoda17.hu/ (2012. 09.24.)
<i>Bőrfestő Óvoda (4. kerület)</i>	Egyik fogalom sincs megemlítve.	Foglalkozik a kérdéssel, de nem fejti ki módszertanát, és az nevelési folyamatokat.	http://www.borfestooovi.hu/ (2012. 09.24.)
<i>Dob Óvoda (7. kerület)</i>	Nem fordulnak elő az ismertetőben ezek a fogalmak.	A fenti témával csak röviden foglalkozik, nem fejti ki módszereket, ill. fejlődési folyamatokat.	http://www.dobovoda.hu/ (2012. 09.24.)
<i>(Eszterdőre vagy Kettőre Óvoda) Csicsergő Tagóvoda (17. kerület)</i>	Nem fordulnak elő a fenti kifejezések.	Nagyon komolyan foglalkozik a témával, a fejlesztés folyamatával, ill. módszerével.	http://w3.enternet.hu/csicserg/alapitvany.htm (2012. 09.24.)

Játékvár Óvoda (6. kerület)	A fenti fogalmak nem szerepelnek említésszerűn sem. (Helyettük a zenés torna található meg.)	Foglalkozik a kérdéssel, de csak a felsorolás és megemlítés szintjén.	http://www.jatekvarovoda.hu/index2.html (2012.09.24.)
(Liget Óvoda) Királykerti Tagóvoda (4. kerület)	Nem fordulnak elő a fent említett kifejezések.	Nagyon komolyan foglalkozik a témával, a fejlesztés folyamatával, ill. módszerével.	www.kiralykerti.neobase.hu (2012. 09.24.)
Lurkó Óvoda (11. kerület)	A fent említett fogalmak egyikét sem említi meg.	A program nem foglalkozik a zenei nevelés kérdéskörével.	http://lurkoovi.uw.hu/ (2012. 09.24.)
Mesekert Óvoda (11. és a 12. kerület határán)	A „zenei-nevelés” kifejezés megemlítése.	Csak említés szintjén jelenik meg.	http://mesekert.budaonline.hu/2.htm (2012. 09.24.)
Mézeskalács Óvoda (19. kerület)	A „zene” szó megemlítése.	Nagyon komolyan kifejti az egyes módszereket és fejlesztési folyamatokat.	http://mezeskalacs.kispest.hu/ (2012. 09.24.)
Mókus Óvoda (3. kerület)	„Ének-zene nevelés” említése	Részletesen kifejti a zenei nevelés célját, feladatát és módszerét, ill. foglalkozik az egyes fejlődési szakaszokkal.	www.mokusovi.hu (2012.08.32.)
Napsugár Óvoda (11. kerület)	A „zene” szó megemlítése.	Nagyon komolyan és részletesen fejti ki az egyes módszereket és fejlesztési folyamatokat.	http://napsugarovi.fwu.hu/ (2012. 09.24.)
Piroska Óvoda (17. kerület)	A fent említett kifejezéseket meg említi.	Kifejti a zenei nevelés fontosságát, módszeréről és a fejlesztési folyamatról nem sokat ír.	http://www.piroskaovoda.hu/ (2012. 09.24.)

5. számú táblázat:

**13 véletlenszerűen kiválasztott pécsi önkormányzati óvodával
kapcsolatos kutatási eredményeim**

Óvoda neve	Internetes ismertetőben szerepel az „ének, zene vagy zenei-nevelés” kifejezés	Helyi Nevelési Programban részletesen foglalkozik a zenei nevelés kérdésével	Internetes elérhetőség
<i>Anikó Utcai Tagóvoda</i>	A fent említett kifejezések egyikét sem említi meg.	Nagyon komolyan fejt ki az egyes fejlesztési módszereket.	http://www.kertvarosi.ovi.hu/?ShowPage=66&School=20 (2012. 09.30.)
<i>Apáczai Nevelési ÁMK 1. sz. Csiribiri Óvoda</i>	„Zene” kifejezés megemlítése.	Foglalkozik a zenei nevelés kérdésével, de a fejlesztés kifejtésében felsorolás szerű.	http://www.educentrum.hu/ovoda/cikk/1582 (2012. 09.25.)
<i>Aradi Vértanúk Úti Tagóvoda</i>	„Zenei nevelés” kifejezés megemlítése.	Zenei nevelési feladatok alapos megnevezése és rövid kifejtése. A módszereket, ill. az egyes fejlődési szakaszokat nem nevezi meg.	http://www.westaria.hu/varoskozpovi/aradi (2012. 09.25.)
<i>Bimbó Utcai Óvoda</i>	A fent említett kifejezések egyikét sem említi meg.	Módszerek és feladatok pontos és alapos kifejtése.	http://www.bimboovi.gportal.hu/ (2012. 09.25.)
<i>Bornemissza Gergely Utcai Tagóvoda</i>	A fent említett kifejezések egyikét sem említi meg.	Zenei nevelési feladatok alapos megnevezése és rövid kifejtése. A módszereket, ill. az egyes fejlődési szakaszokat nem nevezi meg.	http://www.varoskozpontiovoda.hu/bornemissza (2012. 09.30.)

Budai Nagy Antal Utcai Tagóvoda	A fent említett kifejezések egyike sem jelenik meg. (Csak a zene óvoda kifejezés.)	Zenei nevelési feladatok alapos megnevezése és rövid kifejtése. A módszereket, ill. az egyes fejlődési szakaszokat nem nevezi meg.	http://www.varoskozpontiovoda.hu/budai (2012. 09.30.)
Eszperantó Óvoda	A fent említett kifejezések egyikét sem említi meg.	A programban ez a kérdéskör nincs feltüntetve.	http://eszperantoovoda.hu/ (2012. 09.25.)
Illyés Gyula Általános Iskola és Óvoda	A fent említett kifejezések egyike sem jelenik meg.	Nagyon komolyan foglalkozik az egyes életkori fejlődési szakaszokkal, módszerekkel, ill. eszközökkel.	http://www.illyes-pecs.sulinet.hu/ (2012. 09.25.)
József Attila Úti Tagóvoda	A fent említett kifejezések egyikét sem említi meg.	Zenei nevelési feladatok alapos megnevezése és rövid kifejtése. A módszereket, ill. az egyes fejlődési szakaszokat nem nevezi meg.	http://www.westaria.hu/varoskozpovi/jozsefa (2012. 09.25.)
Köztársaságtéri Tagóvoda	A fent említett kifejezések egyikét sem említi meg. (Csak a „zenés előadás”-t.)	Zenei nevelési feladatok alapos megnevezése és rövid kifejtése. A módszereket, ill. az egyes fejlődési szakaszokat nem nevezi meg.	http://www.varoskozpontiovoda.hu/kozter (2012. 09.30.)
Melinda Utcai Óvoda	„Ének” kifejezés megemlítése.	Nagyon komolyan fejti ki az egyes fejlesztési módszereket.	http://melindaovi.efke.hu/ (2012. 09.30.)
Móricz Zsigmond Tér Tagóvoda	A fent említett kifejezések egyikét sem említi meg.	Zenei nevelési feladatok alapos megnevezése és rövid kifejtése. A módszereket, ill. az egyes fejlődési szakaszokat nem nevezi meg.	http://www.varoskozpontiovoda.hu/moricz (2012. 09.25.)

<i>Testvérvárosok Terei Tagóvoda</i>	A fent említett kifejezések egyike sem jelenik meg.	Nagyon komolyan fejt ki az egyes fejlesztési módszereket.	<a href="http://www.kertvarosi
ovi.hu/?School=80">http://www.kertvarosi ovi.hu/?School=80 (2012. 09.30.)
---	--	--	---

6. számú táblázat:

A zenei nevelés fontosságának előfordulása
Budapest véletlenszerűen kiválasztott önkormányzati óvodáinak
internetes ismertetőiben és HNP-iben

<i>13 kiválasztott budapesti óvoda</i>	
Internetes ismertetőben szerepel a <i>zene, zenei nevelés</i> vagy <i>ének</i> kifejezés:	38,46%
HNP részletesen foglalkozik a zenei neveléssel illetve módszerével:	61,54%
HNP említés szintjén foglalkozik vele:	23,08%
HNP meg sem említi:	15,38%

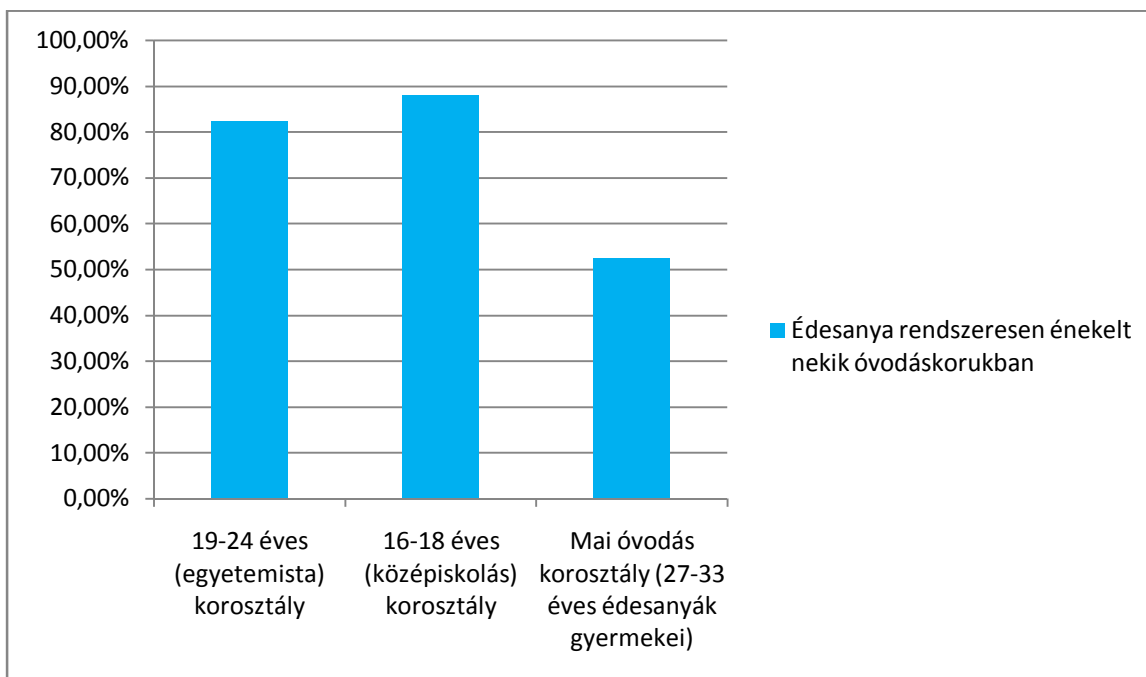
7. számú táblázat:

A zenei nevelés fontosságának előfordulása
Pécs véletlenszerűen kiválasztott önkormányzati óvodáinak
internetes ismertetőiben és HNP-iben

<i>13 kiválasztott pécsi óvoda</i>	
Internetes ismertetőben szerepel a <i>zene, zenei nevelés</i> vagy <i>ének</i> kifejezés:	23,08%
HNP részletesen foglalkozik a zenei neveléssel illetve módszerével:	38,46%
HNP említés szintjén foglalkozik vele:	53,85%
HNP meg sem említi:	7,69%

Diagramok:

1. számú diagram: Énekelt-e az édesanya óvodáskorú gyermekének? (N=50)

Dokumentumok:

1. számú dokumentum:

Kérdőív a zenei nevelés fontosságáról korosztályok szerint

1.a. dokumentum:

Kérdőív a zenei nevelés fontosságáról 19-24 éves korosztály számára

Kedves Barátom!

OTDK dolgozatomat *Zenei nevelés és a zenei kreativitás fejlesztése óvodáskorban* címmel írom. Kérlek, vedd részt az ezzel kapcsolatos kutatásomban! A kérdőív kitöltése 3 percet vesz igénybe. Segítségedet előre is köszönöm!

1. Kor:.....Nem:.....
2. Kisgyermekkorodban rendszeresen énekelt-e neked édesanyád? igen/nem
3. Fontosnak tartod-e, hogy az édesanya rendszeresen énekeljen gyermekének?
igen/nem
4. Olyan óvodába járatnád-e születendő gyermekedet, melyben a zenei nevelést
kiemelten kezelik? igen/nem
5. Járatnád-e zeneóvodába leendő gyermekedet? igen/nem

Köszönöm segítségéd!

Bárdonics Stella

1.b. dokumentum:

Kérdőív a zenei nevelés fontosságáról 16-18 éves korosztály számára

Kedves Barátom!

OTDK dolgozatomat *Zenei nevelés és a zenei kreativitás fejlesztése óvodáskorban* címmel írom. Kérlek, vedd részt az ezzel kapcsolatos kutatásomban! A kérdőív kitöltése 3 percet vesz igénybe. Segítségedet előre is köszönöm!

1. Kor:.....Nem:.....
2. Kisgyermekkorodban rendszeresen énekelt-e neked édesanyád? igen/nem
3. Fontosnak tartod-e, hogy az édesanya rendszeresen énekeljen gyermekének?
igen/nem
4. Olyan óvodába járatnád-e születendő gyermekedet, melyben a zenei nevelést
kiemelten kezelik? igen/nem
5. Járatnád-e zeneóvodába leendő gyermekedet? igen/nem

Köszönöm segítségedet!

Bárdonicsek Stella

2. számú dokumentum:

Budapesti Mókus Óvoda helyi nevelési programjának részlete

„A gyermek élete első hét évében a **legfogékonyabb** a zenére. A zenei nevelésnél az ismeretszerzés az **éneklés** és a **mozgás** által történik. Az óvodai zenei nevelés a gyermekeket élményhez juttatja, felkelti zenei érdeklődésüket, formálja zenei ízlésüket, esztétikai fogékonyságukat. Fejleszti a gyermekek hallását, ritmusérzékét, zenei emlékezetét, zenei alkotókedvét, fejleszti mozgáskoordinációját, és mozgáskultúráját. A zenei élmények serkentik az irodalmi, és vizuális alkotások iránti esztétikai kíváncsiságot, erősíti hatásukat, fokozza az alkotókedvet, megalapozza a zenei anyanyelv kialakulását.

A közösen játszható játékok nagy hatással vannak az alakuló személyiség fejlődésére - csoportos részvétel - az összetartozás érzésének erősítője. A játék adta öröm által gazdagabbak lesznek, érzelmi karakterjegyeik is fejlődnek. Figyelemkoncentrációs képességük is fejlődik, hiszen egy időben kell figyelniük a tiszta éneklésre, a játék folyamatára, az esztétikus mozgásra. A zene, mozgásra serkenti a kisgyermeket, javítja mozgáskoordinációját és a zenei készségeken túl a teljes személyisége fejlődik.

A zenei nevelés célja: a zene megszerettetése, a közös éneklés, az énekes játék örömeinek megéreztetése iránti igény felkeltése. Tapasztalat- és élménynyújtás a befogadáson, a mozgáson át az újraalkotásig (improvizáció, kreativitás). A zenei nevelésünk keltse fel a gyermekek érdeklődését, formálja a zenei ízlését, tegyen fogékonnyá a zene iránt. A gyerekek jussanak minél több olyan zenei élményhez, amely megalapozhatja a zenei anyanyelvüket.

A zenei nevelés feladata: Felkelteni a gyerekek zenei érdeklődését, formálni zenei ízlésüket és esztétikai fogékonyságukat.

A gyermekek zenei hallásának finomítása, zenei alkotókedv mozgáskultúra, ritmusérzék, zenei emlékezet fejlesztése, és ezen keresztül a zenei anyanyelvünk iránti fogékonyság kialakítása.

A zenei nevelés tartalma a zenei anyag kiválasztásának szempontjai:

Az óvodai zenei nevelésünk tartalmát, a néphagyományunkon alapuló zenei anyag alkotja, melyben a nyelv és a dallam és a ritmus tökéletes egységet alkotnak. A fejlődés során, a néphagyományokon alapuló zenei anyag megismerése, érzékeltetése és átélése után jutnak el a gyermekek a zenei világirodalom remekeihez.

Mondóka: a legegyszerűbb, legközérthetőbb költői műfaj mellyel a gyermek találkozik. Megalapozza az **anyanyelvi kultúrát, kötődik a népi hagyományokhoz, és játékokhoz.** Lüktetése, ritmikája, motívumai fejlesztik a beszédértés, beszédhallás, beszédprodukció képességét. Az ismételtetések, játékos szavak, a lüktetés, az érintés, a páros játékok, az együttmozgás öröme érzelmi biztonságot teremt, és sikerélményhez juttatja a gyermekeket.

Fontos szerepe van a mozgásra serkentésben, mert a gyermeket a mondókák lüktetése, ritmikája, és a szövegek egyszerűsége is mozgásra serkentik: táncoltatók, bújók, hintáztatók, lovagoltatók, lépegetők, mutogató-utánzó.

Nagyobbaknál a mondókák sokszor a csoportos játékok, és a játékokat megelőző szerepkiválasztás részei: kiszámoló, tréfás csúfolók, természethez, társadalomhoz, játékokhoz kötődő ritmikus mondókák és párbeszédese népi játékok.

Énekes játékok: elsősorban népi gyermekdalok és játékok, melyek észrevétlenül hatnak a gyermek egész személyiségére, és közben fejlődik a zenei készségük. A néphagyományokra épülő gyermekjátékok szabályokhoz kötöttek, mégis a gyermekek ezeket a szabályokat önként és örömmel vállalják a jó játék és az esztétikai élmények kedvéért. Fejlődik a zenei hatásokon túl mozgáskultúrájuk, térlátásuk, irányérzékük, mozgáskoordinációjuk.

Személyes sikerélményeiken keresztül közösségi élményeket szereznek, viselkedésük alkalmazkodik a játék céljaihoz, a vállalt szerepekhez. Fejleszti kommunikációs készségüket, viselkedés kultúrájukat azáltal is, hogy szimbolikus szerepeket vállalnak, mégis a valós világot jelenítik meg. Szerepükkel kiemelik a szimbólum legjellemzőbb, legfontosabb tulajdonságát, mely segíti a világ megismerését, ösztönöz a megfigyelésre, tapasztalatszerzésre – pl.: kérő, gazdasszony, kiséger, kecske, gazda, diófa, kígyó,... A gyermekek ugyanúgy, mint az ismert meséknél feszültséggel várják a megoldást a végét, az ismert és várt befejezés pedig oldja szorongását. Az ünnepi dalok

kiválasztásánál is ügyeljünk a gyermekek életkorának megfelelő hangterjedelemre és tempóra.

A zenehallgatás anyaga: A nemzeti népdalkincshez kapcsolódnak, melyek közel állnak a gyermeki érzelemvilághoz, egyszerűségében és érthetőségében, zeneileg és tartalmilag egyaránt. A népdalok tartalma a mindennapokhoz szorosan kötődik, természetéről, ünnepekről, jeles napokról, örömről és bánatról, szerelemről, hűségről szólnak. A gyermek nem mindig érti pontosan a dalok tartalmát, de a tempójuk, hangulatuk, dallamviláguk segítségével pontosan érzékelik, érzik, és ez hatással van érzelemvilágukra.

A zenehallgatás anyagának kiválasztásánál a másik szempont, hogy a szeretett óvodapedagógus produkciója, a közelsége, a megfoghatósága, a személyesség varázsa mindig nagyobb hatással van a gyermekekre, mint bármilyen gépi zene.

A zenehallgatás anyagában az óvodapedagógus énekét kiegészíti a hangszeres játéka is. Vonjuk be a hangszeren játszó szülőket is a zenei nevelésbe. Az óvodába járó más anyanyelvű családok zenei hagyományainak, dalainak megismerése. Kipróbálhatják a hangszereket, rengeteg hangot elő lehet csalogatni, és így közvetlen élményhez jutnak. Felfedezik a hangszerek által nyújtható zenei élményeket.

Az alkalmankénti gépi zene hallgatását mindenképpen - személyhez köthető - hosszú folyamatnak kell megelőznie.

A zenehallgatás anyagát is, mint minden zenei anyagot nagy körültekintéssel, az életkort, csoportot és hangulatot, vagy a célját figyelembe véve kell kiválogatni.

A 6-7 éves gyermekek, ha jól szoktattuk őket és megszerették a zenét, szívesen és figyelmesen hallgatnak könnyű, dallamos zeneműveket: Vivaldi, Schubert, Mozart, Purcell, műveit, magyar verbunkost, Erkel és Liszt Ferenc egyes darabjait.

Zenei alkotókészség

Az **alkotóképesség** az emberi személyiség általános jellemzője.

A **zenei alkotókészség** kezdetben spontán formában, szabálytalanul jelenik meg, ami valamilyen gondolat vagy érzelem közvetítője. Az intellektuális aktivitás az alkotás (kreativitás) alapja.

Az improvizációk zenei elemekből, emlékképekből (dallam, ritmus, szöveg) állnak, amiből a gyerekek az újjáalkotáshoz érzelmeiktől indítva merítenek.

Az óvodában először spontán halandzsázással, dúdolgatás közbeni test, vagy testrész hintáztatásával, lábdobolással nyilvánul meg az improvizáció.

Később irányított is lehet, az óvodapedagógus által kezdeményezett játékhelyzetekben a gyermek játékos, zenei alkotókedvét inspiráló feladatot kap (pl. kérdés-felelet, szövegre dallam, dallamra szöveg, ritmusra szöveg, zene-mozgás).

Szervezés elvei – az óvodapedagógus feladatai, módszerei

- A zenei nevelés lehetőségeit az **esztétikai neveléssel együttesen** az egész nap folyamán kihasználjuk, az óvodába lépés pillanatától a gyerekek távozásáig. A zenei nevelés, valamint a zenével való kapcsolat a gyermekek **egész napi játékában** is érvényesül, attól el nem választható. Amennyiben kis koruktól a gyermekek ilyen közeghez szoknak, később nagy korukban is igényükké válik ez a megnyugtató légkör, a zene iránti szeretet, figyelem.
- A kisgyermekek az **óvodába lépéskor** igénylik a felnőttek közelségét, ölelést, ölelést, a szeretet és bizalom megnyilvánulásokat személyesebb testközelséget. Igyekszünk az óvodai befogadás, illetve a 3-4 éves korúaknál hintáztató, lovagoltató, simogató mondókával megnyugtatót a gyermekeket, ezzel is segítve a kellemes nyugalmas légkör kialakítását és a gyermekek számára a biztonság megteremtését.
- **Pihenés előtt** halk altatódallal, simogatással segítjük, megnyugtatótjuk a gyermekeket. A későbbi óvodai élet során is minden lehetőséget megragadunk, hogy dalokkal, dúdolással tegyük hangulatosabbá a tevékenységeket, az óvodai életet. Amennyiben kiskoruktól a gyermekek ilyen közeghez szoknak, később nagyobb korukban is igényükké válik ez a megnyugtató légkör a zene iránti szeretet, figyelem.
- A gyermekek által önként kezdeményezett játékokba **bekapcsolódunk**, és erősítjük, segítjük, a zenei hangulat kialakulását. Felhasználjuk ezeket az alkalmakat új dal, játék érdekes mozdulat tanítására, vagy finomítására is, de egyszerűen közös élményt is jelenthet.

- A **hatékonyabb zenei képességek fejlesztése érdekében** a szabad játékidőben is zajlik a zenei képességek fejlesztése **mikro csoportos** formában. Az óvónő keresve a megfelelő alkalmakat bekapcsolódik a gyerekek játékába, felhasználva sokoldalú eszköztárát, a gyermekek egyéni fejlettségének megfelelően.
- A mondókák és dalos játékok mellett **egyéb hangokra** is felhívjuk a gyerekek figyelmét, és ezzel is segítjük játékhangulat erősítését. Ezzel tapasztalatokat szereznek saját hangjukról és a külvilág zörejeiről, azok tulajdonságairól.
- Ezeket a hangokat később játékban, játékos helyzetekben felismertetjük, ezzel figyelmüket, koncentráló képességüket is fejlesztjük.
- Vannak játékok, melyeket elsősorban a **szabadban** jó játszani. Ezek nagyobb hangerőt, vagy nagyobb teret igénylő mozgásos népi játékok. Az udvaron is szervezünk játékokat, melyekbe más csoportok tagjai is részt vehetnek. A Mókus Tagóvodában alkalmanként a nagyobb helyigényű játékokat a tornaterembe szervezzük.
- Gazdag repertoárral rendelkezünk, hogy a nap bármely szakában és szituációban a tevékenységek tartalmához, hangulatához kapcsolódva énekelhessünk, mondókázzunk, vagy játékot kezdeményezzünk.
- Ösztönözzük a gyermekeket zenei alkotókedvük kibontakoztatására, és zenével kapcsolatos bármilyen játékra.
- A csoportszobákban dalos játékok játszására alkalmas helyet biztosítunk, és a környezetalakítás lehetőségeit kihasználjuk – a szoba átrendezésével, alakításával, hogy teret nyerjünk a játékokhoz, és megfelelő légkört teremtünk a zenei játékokhoz zenehallgatáshoz.
- A Vackor Óvodában az átjárhatóság idején is lehetőséget teremtünk a zenei készségek fejlesztésére.
- A hangszerek, melyek kiegészítői a zenei nevelésünknek, mindig elérhető közelségben vannak, hogy kedvükre kísérletezhessenek velük játékukban is (xilofon, triangulum, ritmusbot, hangsorok, csengők, dob, stb.).
- **Gondot fordítunk** arra, hogy a játékokhoz kapcsolódó mozgásformák, testtartás, térformák, alkalmazása változatos és adekvát legyen. A gyermekek használják az ismert és játékokkal sokat gyakorolt kommunikációs elemeket: testtartás, szemkontaktus, helyes tartás, kézfogás, bemutatkozás.

- **Példamutatással**, szép hangon, megfelelő hangmagassággal és tempóval tesszük élménnyé a zenehallgatást, vagy a dalok bemutatását a gyermekek számára.
- **Ünnepeinken** a nevelőtestület zenés, mesés műsort állít össze, melyben hangsúlyos szerepet kapnak zenei elemek, hanghatások, hangszerek, valamint egyéni mozgásos, és téri elemek. Esetenként kórust alakítunk, kánont, egy-és két szólamú dalokat énekelünk. Ünnepeinken alkalmanként kihasználjuk a zenélni tudó szülők kamarazenekarát.

A zenei nevelés kapcsolata más művészeti tevékenységekkel

- **Segítjük, inspiráljuk** a gyermekeket egy - egy irodalmi mű feldolgozásánál, dramatizálásánál, hogy énekeljenek, használjanak hangszereket, a hangulat fokozására.
- A gyermekek könnyebben tanulnak énekelt szöveget, a ritmus, a dallam a fülükbe kúszik és az ismételtetésekkel nyelvünk jellegzetességeit is begyakorolják.
- Fejleszti szókincsüket, ha olyan kifejezésekkel találkoznak, melyeket a hétköznapi nyelvben már nem használunk.
- A sokat éneklő, később hangszeren tanuló, zenetagozatos gyerekek között minimális a diszlexiás, helyesírásuk jó, a nyelvtani szabályok megértése, megtapasztalása.
- A zenei nevelés fejleszti a gyermekek kreativitását, találékonyságát, (improvizáció) melynek a vizuális nevelésben is nagy hasznát vehetik.

A fejlődés főbb jellemzői

3-4 éves korban: az óvodapedagógus segítségével csoportosan énekelnek, átveszik a kezdőhangot. Ismernek legalább 6-8 kvint hangterjedelmű 4-6 motívumból álló dalt, és néhány mondókát. Megkülönböztetik a magas-mély, hangos, halk beszédet, éneket, zörejt. Érzékelik, és játékos mozdulatokkal kísérik az egyenletes lüktetést. Felismerik az egymástól eltérő zörejeket, zajokat, és az emberi hangot. Egyszerű ritmushangszereket használnak: ritmusbot, dob...

4-5 éves korban: biztosan elénekelnek 4-6 motívumból álló nyolc - tíz dalt, a csoportos jellegű játékformákat egyöntetűen végzik. Megfigyelik a természet és a környezetük hangjait, meg tudják különböztetni azokat: zörejeket, hangszereket és egymás hangját, a beszédet és az énekhangot. Értik a halk-hangos fogalompár viszonyát és alkalmazzák. Visszaénekelnek szöveges dallammotívumokat. Felismerik oktávnál kisebb távolságban a magas-mély hangokat, térben mutatják a dallamívet. Mondókák és dalok ritmusát eltapsolják.

Felismernek ismert dalokat dúdolásról, hangszerjátékról. Egyöntetűen mozognak, segítséggel a térben biztonságosan mozognak, szívesen vállalnak szerepet és annak megfelelően tudnak játszani.

5-6-7 éves korban: Tisztán énekelnek tíz - tizenöt dalt, öt-hat alkalmi dalt. Két csoportban felelgetős játékot játszanak. Halkan, hangosan énekelnek, tapsolnak, beszélnek. A gyors és lassú ritmust felismerik és alkalmazzák. Egyszerű, játékos, táncos mozgásokat végeznek, térformákat alakítanak. Az ütőhangszereket biztosan használják. Az árnyalt hangszíneket megkülönböztetik egymástól. Dalokat, mondókákat dúdolásról, tapsról felismernek, ha a kezdő, belső, vagy a záró motívumokat hallják. Érzékenyek a természet és a környezet hangjaira. Térben mutatják kvint távolságon belül a magasabb-mélyebb motívumokat, hangokat. Kitalálnak a dalokhoz, vagy a negyed szünet érzékeltetésére játékos mozdulatokat.”

3. számú dokumentum:

Pécsi Illyés Gyula Általános Iskola és Óvoda Helyi Nevelési Programjának részlete

„A zenei nevelésnek a gyermeki lét egészét át kell hatnia. A magyar zenei nevelés szilárd alapja a közös ének, mely hordozza és gazdagítja az anyanyelvi örökséget.

Célunk

- A gyerekek jussanak minél több olyan zenei élményhez, amely megalapozza zenei anyanyelvüket.
- Zenei érdeklődésük, ízlésük formálása, esztétikai fogékonyságuk kialakítása, fejlesztése.
- A gyermekek zenei hallásának, ritmusérzékének, éneklési készségének, harmonikus szép mozgásának fejlesztése.
- A népzene, a népdal, a népszokások, népi hangszerek megismertetése.

Feladatunk

- A felhasznált zenei anyagok igényes, életkornak és adott csoport képességszintjének megfelelő válogatása.
- A közös éneklés, mondókázás, dalos játék, népi játék és gyermektánc segítségével az együttes élmény biztosítása közös zenélésen keresztül.
- Zenei képességfejlesztés az énekes népi játékok eszközeinek felhasználásával
- Ritmusérzék, éneklési készség, zenei képesség, kreatív mozgás fejlesztése.
- A környezet hangjainak, zörejeinek megfigyelésével énekkel, zenével a gyerekek éneklési kedvének felkeltése, az ehhez szükséges feltételek biztosítása.
- Évszakhoz kapcsolódó szokások, dalok, népi játékok megismertetése, népi hagyományok felelevenítése, ápolása, anyaggyűjtése.
- Zenei kreativitás fejlesztése igényesen válogatott kortárs művészeti alkotások megismertetésével.
- A migráns gyerekek kulturális értékeit figyelembe vevő dal és zeneanyag választása.

Zenei nevelésünk tartalma

- Népi dalos játékok, mozgásos játékok, népi mondókák, ölbeli játékok
- Gyermekdalok, altatók, hintáztatók, simogatók, lovagoltatók.
- Népi hagyományok dalos játécai.
- Gyermeknek írt műdalok, más népek dalai.
- Válogatás a nemzetiségi, etnikai kisebbségekhez tartozó gyermekek népzenei anyagaiból életkoruknak, fejlettségüknek megfelelően.
- Ünnepekhez kapcsolódó dalok, zenék.
- Hangszeres zenehallgatás: magyar népzenei alkotások (vokális és hangszeres zene) műdalok, alkalmi dalok
- Hangszerekkel való ismerkedés
- Kortárs zenei és művészeti alkotások (Bródy János, Halász Judit, Gryllus Vilmos dalai, Kaláka együttes, Alma együttes, Muzsikás együttes stb. alkotásai)

Jellegzetes tartalmak korcsoportonként

A 3-4 éves gyermekekkel megismertetünk 6-8 mondókát, ölbeli játékot és 10-15 énekes játékot. A rövid mondókák, dalok 2/4-es üteműek. Ebben a korban gyakran játszunk ölbeli játékokat. Játék közben megismertetjük az alapfogalmakat és bemutatjuk a halk, hangos beszéd, mondóka ének közötti különbséget. Megfigyeltetjük a csendet, a környezet hangjait és a dallamjátszó hangszerek hangszínét. Ütőhangszerek, egyszerű ritmushangszerek használatának bemutatása, gyakorlása. Különböző mozdulatokkal érzékeltetjük az egyenletes lüktetést. A mindennapok során a különböző, tevékenységekhez kapcsolódva nyújtunk zenehallgatási élményt.

A 4-5 éves gyermekekkel megismertetünk 4-5 új mondókát és 12-15 új gyermekdalt. A körjátékok közül már nehezebbeket is válogatnak. Lehetőséget biztosítunk az önálló éneklésre, a halk, hangos és magas-mély hangok közötti különbség gyakorlására. Ritmushangszerek használatával ismételtetjük az egyenletes lüktetést, a motívumok hangsúlyát és mondókák, dalok ritmusát. A játékok csoportos jellegűek: körjáték, szerepcserélő, párválasztó stb. Lehetőséget biztosítunk, hogy a különböző tevékenységekhez kapcsolódva mindennapos zenei élményhez jussanak.

Az 5-6-7 éves gyermekekkel megismertetünk 4-7 új mondókát, 14-18 új énekes játékot és 3-4 alkalomhoz illő műdalt. Ebben a korban már bonyolultabb dalos játékokat választunk (párcsere, kapus, hidas, sorgyarapító, fogyó, ügyességi, esztétikus mozgást igénylő játék). Megismertetünk olyan egyszerű táncos lépéseket, amit a felnőtt minta utánzásával követni tudnak. Egyre több lehetőséget biztosítunk az egyéni éneklésre. A hallásfejlesztést elősegítő fogalompárokat összekapcsoljuk a tempó változtatásával vagy dallambújtatással.

A megvalósítás folyamata és formái

- A gyermekkel való ismerkedés során, a személyes kontaktus létrehozásában, az óvodai környezet elfogadtatásában, segítséget nyújt az éneklés.
- A mindennapos éneklés az óvónő belső igényéből fakadjon.
- Kapcsolódhat spontán kialakult játékhelyzetekhez, kezdeményezhetik a gyerekek, vagy az óvónő. Fontos az óvónő módszertani kultúráltága és naprakészsége, a dalanyag igényes válogatása.
- A zenei nevelést kötött és kötetlen formában szervezzük.
- A zenei képességfejlesztést kötetlen jelleggel, mikro csoportos formában tartjuk, ahol a gyermek egyéni képességeit figyelembe véve tudjuk fejlesztő munkánkat végezni.
- Az énekes játékokat a nagyobbak számára kötött jelleggel, főleg az udvaron vagy a délelőtti levegőzés előtt tartjuk, így biztosítjuk a játék folyamatosságát.
- A zenehallgatást a különböző tevékenységekhez kapcsoljuk., figyelembe vesszük a gyermekek hovatartozását.

A fejlődés várható eredményei óvodáskor végére

- A gyermekek örömmel játsszák az énekes-dalos játékokat.
- Gátlások nélkül, egyedül is tudjanak énekelni.
- Törekedjenek tiszta éneklésre., zenei fogékonyságuk, érzékenységük koruknak megfelelő.
- Ismerjék fel dallammotívum alapján hallott dalt, néhány természeti, környezetbeli hangot.
- Fejezzék ki cselekvéssel a dalok ritmusát és az egyenletes lüktetést.

- Tudjanak egyszerű táncos mozgásokat esztétikusan elvégezni, mozgásuk esztétikus, ritmuskövető.
- Tudjanak az óvónő énekére, hangszeres játékára figyelni, szívesen hallgassanak zenét.
- Különböztessenek meg a zenei fogalom párokat (halk-hangos stb.)
- Legyenek képesek egyszerűbb hangszerek használatára.
- Ismerjék a népszokásokhoz kapcsolódó dalokat, dalos játékokat, rigmusokat.

Funkcionális eszközök

- Ritmushangszerek fémről, fából, természetes anyagokból
- Zenei kazetták, CD-k, furulya
- Magnetofon, CD lejátszó
- Szakkönyvek
- Saját gyakorlat alapján készült dal és mondóka, dalos játék gyűjtemény.

Eszköztárunkat aktuális kiadványokkal, új eszközökkel évente frissítjük.”